

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра стилістики та культури української мови

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНОМОВНОМУ
МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Виконала студентка VI курсу
спеціальності 014 «Середня освіта»
(Українська мова і література)
Сільман Любов Вікторівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
викладач кафедри стилістики та
культури української мови
Поліщук Наталія Олександрівна

Рецензент: кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики
журналістської творчості
Миронюк Валентина Михайлівна

Рівне - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	7
1.1. Поняття «термін, «термінологія», «терміносистема» в сучасному мовознавстві.....	7
1.2. Основні підходи до витлумачення військової термінології	15
1.3. Позамовні чинники формування української військової термінології	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	31
РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ	33
2.1. Поняття медіадискурсу та стан його наукового вивчення	33
2.2. Масмедіа як сфера функціонування військової термінології.....	42
2.3. Особливості використання військової термінології в масмедіа	51
2.4. Лексико-семантичні групи військової термінології	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	58
РОЗДІЛ III. СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ У ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ, УЖИТІЙ У ДИСКУРСІ МЕДІА	59
3.1. Формування переносного значення військових термінів у масмедійному дискурсі	59
3.2. Метафоричне переосмислення військових термінів у мові ЗМІ.....	68
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	76
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Повномасштабна війна в Україні, воєнні конфлікти в гарячих точках у світі – один із глобальних викликів, перед якими постає сучасне людство.

Термінологічні одиниці, за допомогою яких описують та аналізують воєнні події, стають інструментом у руках політиків, військових експертів, працівників масмедіа, істориків, письменників та ін. Сучасні засоби масової інформації: інтернет, телебачення, преса, радіо – точно, правдиво, адекватно, влучно висвітлюють мілітаризовані події. Друковані видання борються за гідне місце в інформаційному просторі, відходять від застарілих стереотипів, вносять новий живий струмінь у мову публікацій.

Мова засобів масової комунікації – одне з джерел функціонування літературної мови, своєрідний індикатор мовного розвитку суспільства, віддзеркалення новітнього українського лексикону.

Сьогоднішні масмедіа потребують нових експресивних засобів. Емоційно-експресивного забарвлення публіцистичним матеріалам надають вдало підібрані слова та вислови, серед яких помітне місце належить термінології, військовій зокрема, як невід'ємному складнику мови сучасних масмедіа.

Мову сучасних засобів масової інформації досліджували С. Єрмоленко, А. Капуш, Н. Клименко, Т. Коць, К. Ленець, Н. Линник, А. Нелюба, О. Стишов, О. Тараненко, Л. Туровська, І. Холявко, Л. Шевченко та ін.

Українські мовознавчі студії з питань дослідження військової лексики й термінології, а також її функціонування в масмедіа представлені науковими розвідками таких учених, як Д. Василенко, Ю. Зацний, І. Литовченко, Т. Михайленко, Л. Туровська, Г. Халимоненко, Я. Яремко, Н. Яценко та багатьох інших.

Основне призначення публіцистичного стилю – інформувати, формувати суспільну думку. Для цього ЗМІ мобілізують усі мовні ресурси. Вибір мовних

засобів часто зумовлений їхніми можливостями переконливо й ефектно впливати на читацьку аудиторію. Сьогодні до таких засобів належить і військова термінологія.

Термінологічні дослідження – один із важливих напрямів у вітчизняному та іноземному мовознавстві. Відтак дослідження військової термінології – у колі важливих питань лінгвістичної науки. Функціонування військової термінології в сучасному україномовному масмедійному дискурсі, особливості семантичних змін термінів військової сфери в мові масмедіа й визначає **актуальність** магістерського дослідження.

Мета магістерської роботи – на матеріалі українських масмедіа виявити термінологічну лексику військової сфери, з'ясувати специфіку її функціонування в сучасному українському масмедійному дискурсі.

Досягнення визначеної мети передбачає виконання **конкретних завдань**:

- з'ясувати поняття «термін», «термінологія», «терміносистема»;
- розкрити сутність понять «військовий термін», «військова термінологія»;
- дослідити особливості сучасного масмедійного дискурсу;
- простежити вживання військових термінів у мові засобів масової інформації та з'ясувати їхню функцію;
- охарактеризувати особливості використання військової термінології в масмедіа;
- виокремити лексико-семантичні групи військової термінологічної лексики, ужитої на шпальтах періодичних видань.

Об'єкт дослідження – термінологія військової сфери в мові сучасних засобів масової інформації.

Предмет дослідження – специфіка семантичних змін термінологічної лексики в мові масмедіа; лексико-семантичні групи військової термінологічної лексики, її функції в сучасному газетному тексті.

Джерельною базою магістерської роботи є україномовні тексти газет

всеукраїнського, регіонального та місцевого значення – друковані та інтернет-видання: газети – «День» (Д), «Газета по-українськи» (Г.п-у.), «Дзеркало тижня» (Д.т.), «Високий Замок» (В.З.), «Рівне вечірнє» (Р.в.); «Українська правда» (У.п.).

Методи дослідження. Для пояснення мовних явищ, систематизації зібраного матеріалу застосовано *описовий метод*, у межах якого використано прийоми *класифікаційного аналізу* для визначення тематичних, лексико-семантичних груп термінологічної лексики.

Для простеження специфічних особливостей військової термінології в газетному тексті слугував *контекстно-семантичний аналіз*, що дозволив відобразити текстове оточення термінологічних одиниць; *метод компонентного аналізу* використано з метою аналізу семантичних змін термінолексем та встановлення лексико-семантичних відношень.

Теоретичне значення. Отримані результати дослідження сприятимуть поглибленню знань про особливості функціонування термінологічної лексики, військової зокрема, у мові засобів масової інформації, вивченню динамічного словникового складу мови загалом.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання зібраного, проаналізованого матеріалу в спецкурсах з термінознавства, сучасної лексикології та стилістики, культури мови, при написанні дипломних та курсових робіт, присвячених проблемам мовної динаміки.

Наукова новизна магістерської роботи – у дослідженні військової термінологічної лексики, яку використовують у мові сучасних масмедіа з метою емоційно-експресивного забарвлення.

Апробація результатів дослідження. Розділи магістерського дослідження обговорювали на засіданнях кафедри стилістики та культури української мови РДГУ. Основні теоретичні та практичні положення роботи висвітлено на секційному засіданні Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети філологічної освіти» (25 квітня 2023 року, РДГУ). Окремі положення магістерського дослідження відображені у фаховому

збірнику наукових праць «Пріоритети філологічної освіти» (тема статті – «Військова термінологія в мові сучасної преси»).

Структура та обсяг магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1. Поняття «термін», «термінологія», «терміносистема» в сучасному мовознавстві

Мова насамперед реагує на суспільні процеси і явища. Словниковий склад мови зазнає постійних змін, особливо на лексичному та семантичному рівнях. Неологізми досить інтенсивно збагачують словник, з'являються нові слова, зникають застарілі або набувають нових значень, змінюються способи вживання слів у суспільній комунікації.

Дослідження термінології – найбільш динамічної частини лексико-семантичної системи мови – викликає особливий інтерес сучасних лінгвістів. Інтерес до термінологічної лексики в сучасній лінгвістиці не випадковий, він зумовлений підвищенням ролі науки й техніки в розвитку суспільства й розвитком терміносистем. Термінологія швидко й чутливо реагує на всі зміни об'єктивної реальності. Тому останнім часом особливо посилюється роль термінологічної лексики.

У сучасній лінгвістичній науці проблемам термінології присвячена велика кількість праць зарубіжних та українських науковців (А. С. Д'яков, Т. Р. Кияка, Т. І. Панько, І. М. Кочан, А. В. Крижанівської та інших). Дослідженню окремих галузевих терміносистем присвячено праці українських науковців Л. О. Симоненко, М. П. Годованої, Л. В. Іващенко, Л. В. Туровської, Г. В. Чорновол, І. А. Ярошевич, Л. А. Халіновської, Н. Л. Краснопольської, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк та багатьох інших.

У сучасному мовознавстві існують різні підходи до визначення поняття «термін». На сьогодні немає загальноприйнятого визначення цього поняття.

Слово «термін» прийшло до нас ще з античних часів. Назва походить від лат. *terminus*, що означало «межу», «рубіж», «кордон». У середньовіччі це слово набуло значення «визначення», «позначення».

В Україні ця назва з'являється у XVIII столітті. Уперше теорію терміна створює український філософ Г. Кониський. Він вважав, що це «зображення певної речі або поняття» [47, с. 143–144]. До питання терміна і термінології зверталися О. Огоновський, І. Верхратський, І. Пулюй та багато інших провідних українських учених.

У зарубіжному мовознавстві теорія терміна зароджується лише на початку XX століття.

Сучасні термінологи трактують терміни як прийоми впорядкування хаосу [50], який сприймається спочатку людиною за виникнення певних нових соціальних змін.

Українські науковці, пропонуючи визначення терміна як складника лексичної системи, ураховують його використання для позначення понять різних галузей людської діяльності. Зокрема, в академічній праці «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» зазначено, що «... терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва тощо» [60, с. 158].

На думку сучасних термінологів, одним з найточніших, є визначення, запропоноване І. Квітко: «Термін – це слово або словесний комплекс, які співвідносяться з поняттями певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), і вступає в системні відношення з іншими словами та словесними комплексами, утворюючи разом із ними в кожному окремому випадку й у певний час замкнуту систему, і характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» [21].

Сучасні дослідники Л. Симоненко, Н. Яценко та ін. визначають термін як спеціальне слово, що відповідає вимогам літературної норми та може мати власні термінологічні словотворчі елементи, які є типовими для термінології словотворчими моделями [54, с. 72]. В осмисленні терміна як специфічного мовного знака вчені керуються тим, що термін є результатом професійного

мислення, значущим засобом орієнтації в професійній сфері і найважливішим елементом професійної комунікації.

Дослідники термінології А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін. у своїх працях звертають увагу на те, що термін – це одиниця мови, покликана виражати поняття науки, техніки та інших спеціальних галузей, яка є невід’ємною частиною лексичної системи природної мови, що сприяє виконанню її пізнавально-інформативної функції, пов’язаної з фіксуванням і збереженням нагромаджених людством знань [55, с. 21].

Більшість наукових праць дослідників констатує, що термін – це спеціальне слово, словосполучення і т. ін., яке слугує для вираження поняття певної галузі знань; для розкриття свого значення вимагає дефініції [62, с. 13].

Аналізуючи лінгвістичну природу терміна, окремі мовознавці вважають термінами лише мовні одиниці, які мають дефініцію, і це є однією з основних ознак, на яких ґрунтується відокремлення фахової лексики від загальноновживаних слів.

Терміни є частиною лексики, частиною загального лексичного складу мови. На нашу думку, як спеціальні слова чи як слова зі специфічною функцією, вони, безумовно, спеціальні, особливі слова. Але за формально-граматичними ознаками вони є ідентичними до слів звичайних, тобто фонетично й структурно-граматично оформлюються за законами конкретної мови. Поняття «термін» можна трактувати як спеціальні слова і як слова зі специфічною функцією.

Як зазначає Л. Томіленко, термін – це слово або словосполучення, яке точно і в ідеалі однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо, що робить можливим визначення його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери, і призначене для задоволення специфічних потреб спілкування в певній професійній галузі [62, с. 13].

Покликаючись на термінологів Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, у нашому дослідженні термін потрактуємо як «слово або словосполучення, що

виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя» [47, с. 146]. Основний акцент учених на зіставленні з поняттям певної галузі знань.

На думку дослідників-термінологів, головне в терміні – це його здатність логічно, точно визначати об'єкти, явища, якість, відносини, процеси у певній спеціальній галузі виробництва, науки, техніки, військової справи, суспільного життя [47, с. 146]. На їхню думку, термін має бути абстрактним, однозначним, невиразним, міжнародним, логічним та систематичним [47, с. 146–147].

Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк виокремлюють такі основні ознаки терміна: однозначність, точність, стилістична нейтральність, системність, чітка дефініція.

Терміни позбавлені виразності, оскільки позначають поняття, які не обтяжені емоційними значеннями. Кожна термінологічна одиниця втрачає попереднє емоційне забарвлення в результаті зміни значення і стає стилістично нейтральною.

Оскільки основні параметри терміна (дефінітивність, системність, стилістична нейтральність тощо) спричинені характером функції, яку термін виконує, формулюючи визначення терміна, мовознавці беруть до уваги названі характеристики: термін є слово чи словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі людської діяльності.

Існують різні думки щодо природи терміна. Дослідники сходяться на думці, що основними ознаками терміна є:

а) термін однозначний, має обмежене, чітко зафіксоване значення в межах однієї термінологічної системи;

б) термін точний та байдужий до контексту;

в) термін стилістично нейтральний;

г) значення терміна дорівнює поняттю в обсязі пізнаного, тобто відповідність лексичного значення терміна або складових частин (якщо термін є складним) конкретному значенню того поняття (предмета, процесу, явища, яке цей термін позначає);

г) системний характер окремих термінів, тобто визначення місця, яке означають ними поняття займають серед усіх інших понять певної системи і залежно від цього вибір ознаки, що має бути покладена в основу терміна;

д) наявність у терміна чіткої дефініції;

е) у терміна не повинно бути синонімів чи омонімів (у межах однієї термінологічної системи);

є) у багатьох термінологічних дослідженнях суттєвою ознакою терміна є його короткість (стислисть) у плані вираження. Хоча цей критерій здебільшого бажаний, ніж реальний. Учені-термінологи давно зрозуміли, що науково-технічний прогрес став передумовою для використання багатослівних термінів, що прагнуть якнайточнішого позначення певного поняття [47, с. 147].

Отже, термін не повинен бути багатозначним, а має бути однозначним, що зумовлено його призначенням. Терміни точні, оскільки повинні якнайточніше передавати суть поняття, яке вони позначають. Кожний науковий термін має пояснення, що чітко виокремлює та обмежує його значення. Чітка система взаємопов'язаних між собою понять базується на понятійних співвідношеннях терміна й поняття, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення ознак.

Термін не існує поза межами сукупності інших термінів, де він займає своє належне місце, отже, є невід'ємним компонентом терміносистеми. Системний характер термінів означає входження терміна до системи, у якій він має відповідне значення. За межами цієї системи термін може мати зовсім інше значення.

Крім того, дослідники виокремлюють мовну приналежність та практичне застосування термінів. Терміни утворюються на основі національної мови або мають іншомовне походження і можуть практично реалізовуватися в усному мовленні або на письмі.

Термін має бути стислим, компактним (це стосується термінів-словосполучень), простим і зрозумілим. У разі потреби впровадження

нового терміна варто брати до уваги ступінь уживаності старих термінів, які треба замінювати новими.

Переважає більшість дослідників термінології погоджується з тим, що основне в специфіці терміна – це його спеціальне, професійне використання, тобто простір його поширення обмежується певною галуззю знання.

Сучасні термінологи-дослідники висловлюють думку, що навіть невдалий термін надзвичайно важко вилучити з ужитку, якщо він набув значного поширення і має тривалу традицію вживання. А тому замінювати термін варто лише тоді, коли новий термін має очевидні переваги над старим.

Систему термінів іменують термінологією. Під термінологією українські дослідники (Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк) розуміють науку про терміни, частину словникового складу мови, що охоплює спеціальну лексику, систему позначень наукових і професійних понять будь-якої однієї галузі знань [47, с. 147].

У термінознавстві існують різні думки щодо природи понять «термін», «термінологія» та «терміносистема». Зокрема, дослідниця Н. Яценко стверджує, що термінові «термінологія» відповідає два поняття: у традиційному визначенні поняття «термінологія» – це сукупність термінів однієї галузі знань (науки чи наукового напрямку), що відображає відповідну сукупність понять; ширше поняттю «термінологія» відповідає загальна сукупність усіх сфер діяльності [72, с. 15].

Поняття «термінологія» у словнику Д. Ганича та І. Олійника має таке визначення: «система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя, або сукупність термінів мови» [47, с. 145-146]. «Словник лінгвістичних термінів» Є. В. Кротевича та Н. С. Родзевич фіксує цей термін як «сукупність термінів, що вживаються в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва, а також сукупність усіх термінів, наявних у тій чи іншій мові».

На думку відомої дослідниці української термінології Л. Симоненко, термінологія – це «сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки й

техніки, що вживаються у сфері професійного спілкування, становлять термінологію, яка існує в двох вимірах: як результат фіксації наукового пізнання (термінологічні словники) та функціонування (наукова та навчальна література)» [54, с. 3].

Українські мовознавці Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк у підручнику «Українське термінознавство» зазначають, що «термінологія – це не система термінів, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему» [47, с. 148]. Така сукупність термінів певної галузі виробництва, діяльності, знання утворює особливий сектор (шар) лексики, який найлегше піддається впорядкуванню.

Покликаючись на сучасних дослідників термінології як науки (І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Симоненко та ін.), з огляду на загальнотеоретичні засади сучасного термінознавства, термінологію визначаємо як сукупність спеціальної лексики, що використовується в певних царинах людської діяльності.

Однією з основних характеристик термінології є системність, яка зумовлена передусім тим, що терміни входять до системи понять відповідної галузі знання. Під системою в термінології розуміють «організовану сукупність об'єктів, між якими існує постійний та обов'язковий зв'язок. Такими об'єктами системи є терміни – одиниці термінології» [63, с. 15].

На думку учених, системність терміна має реалізуватися двопланово: у плані змісту і у плані вираження. У плані змісту відбивається суть поняття, в плані вираження системність досягається однотипністю словотвірних моделей.

Як і в кожній науці, у термінознавстві широко застосовують системний підхід. Одні мовознавці зосереджують на системності класифікаційну сутність, окремі дослідники наполягають, що терміни характеризуються словотвірною системністю, інші переконані, що термін системний подвійно – як елемент терміносистеми і як елемент мовної системи. Дослідниця Л. О. Симоненко стверджує, що «термінологія системна насамперед тому, що системним є світ,

окремі ділянки й сторони якого термінологія відображає та обслуговує» [55, с. 35].

Слушною є думка мовознавиці Л. Туровської, що для терміносистем характерні два види системності. По-перше, це логічна системність, що визначається системою понять, із якою співвіднесена терміносистема. По-друге, для терміносистем характерна мовна системність: похідні і складні терміни утворюються на основі лексичних одиниць, які використовують для вираження початкових термінів [63, с. 15].

Оскільки терміни – це системні компоненти лексики мови з чітко фіксованим змістом, однозначністю, що виключає розвиток лексико-семантичних процесів всередині терміносистеми, він зазнає впливу цих процесів. Як слушно зауважує Л. Симоненко, «наукові поняття часто виникають на основі загальнономовних значень, а система загальнономовних значень збагачується науковими поняттями» [54, с. 26].

На нашу думку, цей постулат є закономірним розвитком думок О. О. Потєбні про зв'язок між системами мовних понять («близьких» значень) і наукових понять («далеких» значень).

Системність термінології є передусім наслідком логіко-поняттєвих класифікацій з особливою роллю в них родо-видових відношень, відповідно до яких відбувається ієрархізація основних понять. В основному термін реалізується засобами мови; системність термінологічних систем має додаткову мовну характеристику, оскільки терміни асоціюються з такими суто лінгвістичними категоріями, як частиномовна належність чи словотвір.

У сучасній лінгвістичній науці не існує єдиної точки зору з приводу розмежування понять «термінологія» і «терміносистема». Ми поділяємо точку зору, згідно з якою поняття «термінологія» належить до багатозначних, отже, означає те, що й «терміносистема», а саме впорядковану систему термінів, протиставлених за значенням іншим групам спеціальної лексики.

На думку української дослідниці Л. Томіленко, «основні визначення термінології формують уявлення про специфіку цієї лексики як сукупності

понять, що відбивають науковий світогляд; низки спеціальних найменувань різних галузей знань; групи взаємопов'язаних термінів; підсистеми словникового складу літературної мови; штучно сформованого лексичного пласту» [62, с. 14].

Вивченням термінів та терміносистем займається термінознавство, що вивчає термінологічні назви певної галузі з точки зору їх типології, походження, форми, значення, функціонування, упорядкування, творення. Термінологія позначає наукові поняття і задовольняє потреби спілкування фахівців.

Отже, проаналізувавши низку праць сучасних дослідників, можемо констатувати відсутність єдиного визначення поняття «термін». У нашому дослідженні термін потрактуємо як «слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя». Основний акцент учені ставлять на зіставленні з поняттям певної галузі знань.

Терміносистема – це організована сукупність об'єктів, між якими існує постійний та обов'язковий зв'язок. Такими об'єктами системи є терміни – одиниці термінології.

Термінологію визначаємо як сукупність термінів, які використовують у певних царинах людської діяльності, що входять у певну термінологічну систему. Така сукупність термінів певної галузі виробництва, діяльності, знання утворює особливий шар лексики, який найлегше піддається впорядкуванню.

1.2. Основні підходи до витлумачення військової термінології

Термінологічні дослідження – один із важливих напрямів в українському та іноземному мовознавстві.

У процесі мовної комунікації формуються та уточнюються нові термінопоняття, відбувається розширення та оновлення термінологічних систем. Терміносистеми різних сфер життєдіяльності – це системи категорій

свідомості певних професійних груп людей, за допомогою яких у межах певної національної лінгвокультурної спільноти оцінюються та класифікуються різні об'єкти та поняття сучасності. Під впливом глобальних сучасних світових процесів формується нова термінологія.

XXI століття із жорстокими локальними конфліктами, гібридними, повномасштабними війнами (наприклад, війна в Україні, Ізраїлі та ін.) характеризується появою великої кількості військових термінів та професіоналізмів. Наразі Україна протистоїть агресії росії. Багато дослідників вважає, що питання української військової термінології стало питанням національної безпеки.

Українська армія була і є віддзеркаленням політичної історії України. Невід'ємною від складної історії українського війська є й історія становлення української військової термінології [72]. Українська військова термінологія мала етапи розквіту в часи незалежності, визвольних змагань, а також періоди занепаду у результаті насильницької русифікації, полонізації та германізації військової лексики української мови. З активного ужитку вилучали терміни, створені на питомій мовній основі. Відколи українська держава створила власні Збройні сили, впровадила у військову галузь державну українську мову, виникла необхідність розбудови власне української військової термінології як важливого засобу усного та писемного спілкування в сучасній українській армії [72].

Термінологічна система кожної галузі знань фіксує її досягнення на певному етапі суспільно-політичного розвитку. Термінологія військової сфери не є винятком. На її формування, розвиток вагомий вплив мають історичні та суспільно-політичні чинники. Під їхнім впливом військова термінологія твориться на основі національної мови або на основі чужої мови.

Військова термінологічна система є великою за обсягом і багатоплановою за змістом. Її можна вивчати в контексті різних галузей, зважаючи на різне смислове та функціональне навантаження.

Сучасна військова термінологія – органічна підсистема української літературної мови. Військові терміни вживають не лише в спеціальних наукових текстах, а сферою їхнього використання є засоби масової інформації, художня література тощо.

Військова лексика і термінологія як одна з найдавніших фахових термінологічних систем має свої особливості розвитку й функціонування. Суспільно-політичні зміни в сучасному світі безпосередньо відображаються у сучасній військовій термінології, значно розширюючи національну терміносистему.

Військову термінологію постійно використовують у різних контекстах, тому вона перебуває в стані інтенсивного розвитку.

Військова лексика і термінологія неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу в різні часи і в різних мовах. Військова термінологічна система – актуальний предмет дослідження української лінгвістики. Мовознавчі студії української військової лексики репрезентовані дослідженнями Т. Михайленко (інтра- та екстралінгвальні аспекти формування та функціонування військової терміносистеми в національних мовах); Л. Мурашко (українська військова лексика в її історичному розвитку на матеріалі військових звань та посад); Я. Рибалка (структура тематичної групи «військова лексика козацтва» в українській мові XVI–XVII ст.); Л. Туровської (військові звання та посади в Україні, історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології); Л. Халіновської (формування, структура та розвиток української авіаційної термінології); Я. Яремка (формування української військової термінології), Н. Яценко (формування назв військового одягу в українській мові) та багатьох інших. Багато дослідників зверталось до вивчення військової лексики, специфіки її функціонування та актуалізації. Існують різноманітні підходи до вивчення термінології.

Окремі етапи розвитку української військової лексики (XIV–XV ст., XVI–XVII ст.) знайшли відображення у колективній монографії «Історія української мови. Лексика і фразеологія», створеної колективом авторів

Інституту мовознавства ім. О. Потебні за редакцією В. М. Русанівського. У студіях згаданих авторів описано окремі лексичні групи військової термінології.

Українську військову термінологію побіжно розглянуто в підручнику Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк «Українське термінознавство» (1994).

Осмилення процесу виникнення та розвитку української військової термінологічної лексики, що на різних етапах відбивала поняттєву основу військової сфери, триває й досі. Проте найменш вивченими в українській мові є питання функціонування військової лексики як певної цілісної системи, питання її розвитку й упорядкування.

У військовому терміні закодована інформація, що є своєрідним записом різних галузей знань, завдяки чому його об'єктивний зміст демонструє розумовий процес, пов'язаний із пізнанням. Військові терміни – це мовне вираження термінопонять військової галузі. Вони сприяють формулюванню і передачі спеціальної інформації, є найважливішим елементом комунікації. Визначення військового терміна віддзеркалює образи мовної свідомості представників військової галузі.

Терміносистема військової сфери є складником національної терміносистеми, що має свої особливості формування та функціонування, зумовлені специфікою військової справи. Військова терміносистема є завершеною й водночас відкритою системою термінів, різних за походженням, утворених лексичним (створені або запозичені терміни), семантичним (загальноживані слова, що отримали термінологічне значення) та синтаксичним способом (новостворені словосполучення номінативного характеру) [72].

Мовознавець Т. Кияк вважає, що досліджувати сучасні терміносистеми, зокрема й військової галузі, потрібно лише в руслі їхньої функційної ваги в контексті або в дискурсі [23, с. 20]. На розвиток та функціонування будь-якої термінології впливають не тільки мовні, але й позалінгвальні чинники, які слугують певним фактором утворення словотвірних моделей, синтаксичних

конструкцій, впливають на зміни в семантиці слів, породжують значну кількість іншомовних запозичень та автохтонних новотворів на позначення нових понять військової сфери [1, с. 47].

Терміносистема будь-якої галузі знань засвідчує її досягнення на конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Визначення поняття «українська військова термінологія» слід формулювати, опираючись на загальні теоретичні засади сучасного термінознавства, розглядаючи українську військову термінологію крізь призму теорії терміна та термінологічної системи як таких.

Військові терміни визначаємо як лексичні одиниці на позначення загальновійськового або військово спеціального поняття. Військову термінологію визначаємо як сукупність спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями військової сфери й утворюють відповідну терміносистему. Вона є складником національної терміносистеми, що має свої особливості формування та функціонування, зумовлені специфікою військової підмови та військової справи загалом.

Склад сучасної військової термінології динамічний. На думку Т. Михайленко, військова лексика складає одну з «адаптивних мікросистем» національної мови, «яка залежно від комунікативних потреб у військовій сфері видозмінюється чи припиняє своє функціонування за відсутності таких потреб» [43, с. 9]. Під «адаптивною мікросистемою» розуміється мовна система, яка, зазнаючи впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, пристосовується до умов свого існування, що робить її рухомою та динамічною.

У військовій термінології особливо значущими є вимоги точності та однозначності. Важливими є також відповідність термінології сучасному станові науково-технічного розвитку галузі, можливість адекватно позначати нові явища позамовної дійсності [64, с. 35].

Специфічна діяльність у військовій професійній сфері полягає насамперед у тому, що ця діяльність розгортається у ситуації постійної небезпеки, в якій від швидкості та точності скерованих дій залежить життя

кожного військового. Тому така специфіка діяльності впливає і на основні риси термінології військової сфери (стислість, лаконічність, ясність і точність).

Дослідник Я. Яремко дає таке визначення військової термінології: «впорядкована сукупність військових термінів мови, які відображають понятійний апарат військової науки і пов'язані з формами і способами ведення війни, з питаннями стратегічного використання збройних сил, а також оперативного-тактичного застосування об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів, з їх організацією, озброєнням і технічним оснащенням» [71, с. 86].

Автори словника професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України визначають військову термінологію як «сукупність військових слів і словосполучень, що позначають певні військові поняття як основну частину військової лексики». З цієї точки зору військова термінологія, як і будь-яка інша, має певну внутрішню організацію і є «сукупністю одиниць термінологічної номінації понять військової науки» [56, с. 102].

Склад сучасної військової та військово-технічної термінології не постійний. Він безперервно змінюється через зникнення з ужитку ряду слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою та розробкою нових зразків військового озброєння та військової техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо.

Військова термінологія складається в національній мові поетапно, відображаючи лінгвокультурну ситуацію, характерну для конкретної епохи.

Військова термінологія представлена сукупністю військових термінів, що визначаються як стандартні лексичні або синтаксичні номінативні одиниці, що позначають загальновійськове або військово спеціальне науково-технічне поняття і функціонально закріплені за певною областю військової справи конкретного суспільства.

Нові військові терміни обслуговують нові інтереси суспільства, виступають інструментами соціальної взаємодії, розширюють поля військового

простору та світової безпеки. Військова термінологія як фахова мова формує нові матриці сприйняття, через які інтерпретуються нові світові глобальні зміни.

Військові номінативні одиниці як особливий пласт спеціальної лексики допомагають організовувати знання про воєнні події та дії дотичні до них, систематизуючи, окреслюючи та транслуючи їх, створюючи передумови для збереження та накопичення нових знань на основі наявних.

Лише певний діапазон нерегламентованої термінології, включаючи неофіційні еквіваленти військових термінів, зберігає яскраво виражене виразне забарвлення; а регульована термінологія є абсолютно нейтральною.

У нашому дослідженні термін розуміємо як слово чи словосполучення, віднесене до певного поняття в системі уявлень про певну галузь науки і техніки. Відповідно, військовий термін визначається як стійка одиниця синтетичної або аналітичної номінації, яка приєднана до відповідного поняття в системі понять певної галузі військової науки та обмежена спеціальною сферою використання у значенні, що суворо регламентується його визначенням [1, с. 5].

Опрацювавши праці багатьох дослідників, визначаємо військовий термін як слово чи словосполучення для позначення поняття військової галузі, основними ознаками якого є: системність; наявність дефініції; тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, термінології певної галузі; стилістична нейтральність; точність семантики, висока інформативність. Ці характеристики реалізуються лише в межах терміносистем, за їх межами термін утрачає свої дефінітивні й системні характеристики – детермінується, тобто переходить у загальноживану лексику.

За такими ознаками, як цілісність, стійкість, відносна структурованість, динамічність було встановлено, що військова термінологія належить до розряду терміносистем, а тому дослідження військових термінів проводилося комплексно, виходячи з особливостей мовних процесів, що відбуваються в рамках цілої терміносистеми.

Українська військова термінологія формувалася в несприятливих умовах, і в періоди бездержавності вона не мала комунікативної відтворюваності. Як наслідок, її генеза була не еволюційною, а фрагментарною [71, с. 1]. Дослідник розмежовує поняття «військова лексика» і «військова термінологія», ураховуючи стилістичну належність цих одиниць. Військова термінологія, на переконання вченого, уживається у спеціальних наукових текстах, а військова лексика – у художній літературі та засобах масової інформації, тобто термін і елемент військової лексики співвідносяться з різною системою понять і відрізняються сукупністю системних зв'язків. Виокремлюючи невійськову загальнонавчальну лексику як складову військової субмови, науковець розділяє військову термінологію на власне військову (спеціальні слова вузької сфери використання) і загальновійськову (спеціальні слова з військової сфери загалом).

Також дослідник зауважує, що всередині військової сфери є чимало галузей, які можна розглядати як різні самостійні галузі знань або діяльності. Тому, вважає автор, недоречно говорити про загальне поняття «військовий термін», а слід розрізняти тактичні, організаційні, військово-технічні терміни та терміни, що належать до різних родів військ і видів збройних сил тощо. Це різні галузі військового знання й діяльності, для кожної з яких характерна окрема термінологія [71, с. 83].

Військова терміносистема – це вся сукупність військових термінів, наявних в лексичній системі літературної мови, як основна автономна форма існування національної мови.

Інформаційна природа військового терміна полягає насамперед у тому, що, як одиниця професійного знання, він акумулює загальномовну і спеціальну інформацію, перетворюючи її на термінологічну військову (воєнну) інформацію. Терміни військової сфери обслуговують нові інтереси суспільства, виступають інструментами соціальної взаємодії, розширюють військовий простір та світову безпеку. Військова термінологія формує нові матриці сприйняття, з її допомогою інтерпретують нові глобальні світові зміни.

Як відомо, залежно від спеціалізації значення, терміни, зазвичай, діляться на загальнонаукові терміни, сферою вживання яких є майже всі галузеві термінології; міжгалузеві терміни, тобто терміни, на які можна натрапити або в споріднених, або у віддалених галузях, наприклад: військ. *військовий призов*, більшість військових звань, різні види радіолокаційних станцій тощо; та вузькогалузеві (вузькоспеціальні) терміни, тобто терміни, які вживаються лише в одній галузі науки, наприклад: *прикладне програмне забезпечення*, військ. *важке піхотне озброєння*: РПК / РПК-74 (5,45-мм ручний кулемет Калашникова (РПК-74) – ручний кулемет, розроблений для заміни у військах кулемета РПК) тощо.

Вивчення особливостей функціонування військової терміносистеми передбачає багато напрямків. Військову термінологію можна вивчати в синхронному та в діахронному вимірах, у контексті лексикології, лінгвокраїнознавства, соціології.

Військову термінологію визначаємо як сукупність галузевих спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями військової сфери й утворюють відповідну терміносистему [71, с. 17]. Але, як відомо, розвиток та функціонування будь-якої термінології залежить не тільки від внутрішніх, позамовних чинників, а й від зовнішніх, позамовних інтерференцій, які активізують певні словотвірні моделі, синтаксичні конструкції, впливають на зміни в семантиці слів, породжують значну кількість іншомовних запозичень та автохтонних новотворів на позначення нових понять військової сфери [71, с. 17].

Військова терміносистема є складником національної терміносистеми, що має свої особливості формування та функціонування, зумовлені специфікою військової підмови та військової справи загалом. Військова термінологія є завершеною й водночас відкритою системою термінів, різних за походженням, утворених лексичним (створені або запозичені терміни), семантичним (загальноновживані слова, що отримали термінологічне значення) та синтаксичним способом (новостворені словосполучення номінативного

характеру). Але, як відомо, розвиток та функціонування будь-якої термінології залежить не тільки від внутрішніх, позамовних чинників, а й від зовнішніх, позамовних, які активізують певні словотвірні моделі, синтаксичні конструкції, впливають на зміни в семантиці слів, породжують значну кількість іншомовних запозичень та автохтонних новотворів на позначення нових понять військової сфери [71, с. 17].

Термінологічна лексика військової справи швидко та безперервно поповнюється новими мовними одиницями. Склад сучасної термінології не є постійним. Він безперервно змінюється через зникнення з ужитку низки слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою та розробкою нових зразків військового озброєння та військової техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо. Поряд із однозначними термінами, які мають чіткі семантичні межі, представлені багатозначні терміни.

Сучасні вчені-термінологи, досліджуючи розвиток української військової термінології, тісно пов'язують динаміку військової термінології з соціально-політичними процесами в країні. Адже саме в час великих соціально-політичних та економічних зрушень ця термінологія набуває особливого значення.

Усі аспекти ведення війни на одному чи більше театрах воєнних дій, так само як і підготовку до війни в мирний час, слід розглядати як прояв боротьби націй на вищому рівні – рівні великої стратегії. На цьому рівні все, що має відношення до війни, розглядається у значно ширшому контексті внутрішньої політики, міжнародної дипломатії, економічної діяльності та всього іншого, що може послабити або зміцнити могутність нації.

Склад сучасної військової лексики постійно оновлюється внаслідок виходу з обігу деяких слів, зміни їхнього значення, «у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою нових зразків зброї та військової техніки, нових стратегій» тощо [38, с. 41].

Термінологія військової справи, яка вживається в публіцистичному стилі, є сукупністю лексичних одиниць, пов'язаними з усіма видами військової комунікації. Це можуть бути терміни, пов'язані з технічним оснащенням армії, дипломатичні терміни, так само терміни, що описують тактичні та стратегічні воєнні дії. Їхня особливість полягає в тому, що вони розкривають поняття сучасної дійсності та відрізняються високою частотністю. Ці терміни широко відомі і зрозумілі читачеві, оскільки вони спрямовані на певне сприйняття [38].

Як ми уже зазначали, визначальною рисою спеціальних термінологій, і військової зокрема, є їх відкритий характер, що означає, що в цих системах відбувається постійний рух завдяки входженню нових термінів і занепаду інших у зв'язку з втратою актуальності певних понять. Варто зауважити також, що системність певних ділянок позначуваної галузі може мати неоднорідний характер. Якщо взяти для прикладу військову термінологію, то стає очевидним, що така жваво обговорювана група, як назви одягу, відрізняється від номінацій посад. У першій зникнення однієї з якихось номінацій аж ніяк не впливає на зміст інших назв. Часом відзначають таку характеристику терміносистеми, як її здатність обслуговувати наукову теорію або наукову концепцію.

Історія термінів військової справи – це історія становлення, унормування української літературної мови, це історія розвитку українського військового ремесла і виробництва.

Велику актуальність має називання спеціальних понять у сучасний період інформаційної революції, оскільки це особлива номінативна діяльність із зберігання та опрацювання термінологічної інформації. Військова термінологія, організовуючи й упорядковуючи наукові знання, відіграє класифікаційно-систематизаційну роль. У цьому сенсі інформація, закладена у військових термінах, термінопоняттях, регулює і направляє професійну діяльність військових фахівців.

Таким чином, сьогодні спостерігаємо стрімкий розвиток військової термінології, оскільки військова фахова мова отримує найбільший розвиток у періоди воєнних конфліктів під впливом низки екстралінгвістичних факторів,

з-поміж яких основними є: специфіка діяльності військових, ступінь участі у збройних конфліктах, історико-політичний, соціально-комунікативний та виробничо-технологічний фактори.

Військову термінологію визначаємо як сукупність моногалузевих і полігалузевих спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями військової сфери й утворюють відповідну терміносистему.

Історія термінів військової справи – це історія становлення, унормування української літературної мови, це історія розвитку українського військового ремесла і виробництва.

1.3. Позамовні чинники формування української військової термінології

Досліджуючи термінологію певного фаху, мовознавці виокремлюють особливу її залежність від дії екстралінгвальних чинників. Звернення до аналізу саме позамовних чинників свідчить, що формування української військової термінології зумовлене різними обставинами.

У формуванні військової термінології дослідники не виявляють специфічних наслідків дії чинників лінгвального характеру, таких, які б суттєво відрізняли її від інших термінологій. Оригінальність загалом військової термінології визначена лише екстралінгвальними чинниками. Серед них виокремлюють виробничо-технологічний, соціально-комунікативний та історично-політичний [38, с. 35].

Соціально-комунікативний (людський) чинник формування військової термінології

Взаємозалежність між дією людського чинника та розвитком термінології досить відчутна, бо термінологію розглядаємо «не тільки як закономірну еволюцію мови, зумовлену історією її носіїв, а й з погляду творчості індивідів зі своїм світобаченням» типом мислення, властивим лише їм, належністю до певної національної культури [38, с. 35].

Пізнаючи природу речей та явищ навколишнього середовища, аналізуючи властивості предметів, виділяючи при цьому та узагальнюючи їхні найістотніші риси та ознаки, людина формує поняття. Щоб поняття могли функціонувати й розвиватися, вони повинні мати опору в слові, мають бути нерозривно пов'язані з їхніми конкретними зовнішніми проявами у формі мовних одиниць.

Людський чинник отримав назву соціально-комунікативного, оскільки зі всіх ознак, які характеризують мовця і, безумовно, впливають на створювану ним номінацію, в особі термінотворця цікавить передусім його місце у комунікативній системі та його соціальний статус у тогочасному суспільстві, а відтак – мовні пріоритети.

У формуванні військової термінології дія соціально-комунікативного чинника досить виразна. Соціально-комунікативний чинник можна вважати чинником об'єктивного характеру, дія якого універсальна, міжмовна.

Для кожного народу вибір внутрішньої форми слів на позначення спеціальних понять є суб'єктивним, детермінованим специфікою мовної картини світу цього народу, процесом, який видається термінотворцеві цілком об'єктивним [38, с. 38].

Спеціальна лексика, покликана до життя тими чи іншими потребами суспільства і його ж обслуговуванням, формується на певних історичних етапах розвитку людства, певного етносу, закономірно вбираючи і відбиваючи своєрідність кожної відповідної епохи. «Дітьми» свого часу є також учасники виробничого процесу; їхні соціальні, політичні, мовленнєві, психологічні характеристики. Унаслідок цього соціально-комунікативний (людський) чинник формування термінології певного фаху безпосередньо залежить і від дії інших – виробничо-технологічного та історично-політичного.

Виробничо-технологічний чинник

Розвивається виробництво, удосконалюються техніка, технологія, матеріали, розвивається, відповідно, й система понять галузі, уточнюється та збагачується їхній зміст. Це одразу зумовлює зміни й у системі термінів, що ці поняття називають. Якщо усталене значення терміна у системі не відповідає

новій реалії, тоді термін може бути відкинутий. Проте він може бути і збережений завдяки відповідному переосмисленню і наповненню новим змістом.

Під виробничо-технологічним чинником формування української військової термінології розуміємо систему нових предметів, процесів, явищ матеріального світу та уявлень про них, які сформувалися разом із появою, удосконаленням нових засобів військової справи.

Механізм впливу виробничо-технологічного чинника на розвиток термінології уявляємо як взаємопов'язаний процес еволюціонування певної галузі та спеціальної мови, що її обслуговує [63, с. 38].

Дія виробничо-технологічного чинника є об'єктивною, бо зумовлена самою природою речей, самою навколишньою дійсністю, що відбивається у термінології – чи виникає і формується вона природно, чи створюється і унормовується штучно. Сучасна науково-технічна військова термінологія є відкритим системним утворенням, яке постійно поповнюється лексемними запозиченнями з термінологій суміжних або дотичних наукових дисциплін (наприклад, молекулярної фізики і термодинаміки, квантової фізики, хімії високомолекулярних сполук), технічних галузей (автоматизації та комп'ютеризації військових технічних засобів) через нові відкриття, впровадження досягнень науки.

Спільним наслідком впливу виробничо-технологічного чинника на різномовні військові термінології є явище «живучості» військових термінів, співіснування в лексичній системі сучасної військової підмови взаємопов'язаних термінологічних елементів, що виникли у різних часових площинах. Наприклад, серед термінів на позначення сучасних військових звань та посад функціонують давні (*рядовий, старшина, полковник*) та сучасні (*пілот, бортінженер, бомбардувальник*). Це лінгвальне явище пояснюється тим, що від появи війська до новітніх часів не змінилося основне його завдання.

Історично-політичний чинник

Для розвитку мов (та їхніх терміносистем) особливого значення набувають історичні та політичні обставини цього розвитку. Під їхнім впливом фахова лексика може творитися на основі переважно національної мови даного народу або на основі чужої мови, пристосованої для вираження понять певної галузі людських знань.

Якщо в одномовних країнах державна мова обслуговує всі сфери життя, то «у дво- чи багатомовних суспільствах картина інша. Вибір тут зумовлюють... політичні, історичні, етнічні та інші чинники. А особливо – як у випадку української мови, коли більшість (українці) перебуває під владою меншості чи меншостей (наприклад, між двома світовими війнами: росіян, поляків, румунів і чехів та словаків), мовне питання неминуче перестає бути тільки лінгвістичним, а стає також – і часто насамперед – питанням політичним, соціальним, культурним» [63, с. 40].

«Історія формування української наукової мови – це постійне переборювання політичних перешкод і заборон. Свої потенційні можливості вона розкриває при найменших послабленнях екстралінгвальних факторів, які тримали її в лабетах бездержавності протягом століть» [63, с. 38].

Аналіз історичного тла українського війська у мовленнєвому аспекті, тісно пов'язаний з політичною історією України, передбачав з'ясування того, коли українське військо обслуговувала переважно рідна мова, а коли – мова панівної держави.

Також варто зважати на політичну ситуацію, що склалася внаслідок розподілу українських земель протягом кількох сторіч між різними державами, де були різні права і статус української мови. Різна мовна орієнтація регіонів України вплинула на формування української термінології військової справи на наддніпрянських та наддністрянських землях.

«Історія розвитку української наукової мови – це постійне переборення політичних заборон і перешкод. Водночас це об'єктивний процес у його причинних зв'язках. Фактично за всю свою велику історію українська наукова

мова не знала нормального розвитку... Заборона української мови як засобу літературного і громадського спілкування стримувала її стильову розбудову, а водночас і формування термінологічної лексики. Ускладнювався процес взаємодії її із загальним вербальним складом мови» [47, с. 72].

Отже, на різних етапах історії українського народу суспільні, політичні та правові передумови не завжди сприяли повнокровній функціональній розбудові національної мови, часом вони практично унеможливлювали її. Політична історія України накладала на розвиток української мови, зокрема її спеціальної лексики, свій відбиток, активно впливала на внутрішньомовні процеси.

На думку дослідниці військової термінології Л. Туровської, історично-політичний чинник полягає в тому, що на відміну від дії двох попередніх розглянутих чинників – соціально-комунікативного та виробничо-технологічного, він не споріднює різномовні термінології військової справи, а швидше розводить шляхи їхнього формування, увиразнює специфічність кожної. Особливо це помітно у формуванні української військової термінології, в тому числі військових звань та посад, у зіставленні, наприклад, з польською, німецькою [63, с. 42].

У формуванні термінології військової справи пріоритет рідної мови, а також природні (внаслідок розвинених культурних, економічних контактів між народами-носіями мови) процеси запозичення, були можливі лише на певних етапах.

Історично-політичний чинник (чинник суб'єктивного характеру), по суті, відбиває історію мовленнєвого забезпечення української військової справи, яскраво віддзеркалює специфічність її формування.

Отже, історичні, виробничо-технологічні та соціально-комунікативні аспекти є домінуючими позамовними чинниками, які щонайбільш потужно впливають на розвиток української військової термінології як підсистеми літературної мови.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

1. У сучасній лінгвістичній науці нема єдиного визначення поняття «термін». Терміном називаємо слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. Основний акцент учені ставлять на зіставленні з поняттям певної галузі знань.

Терміносистема – це організована сукупність об'єктів, між якими існує постійний та обов'язковий зв'язок. Такими об'єктами системи є терміни – одиниці термінології.

Термінологію визначаємо як сукупність термінів, які використовують у певних царинах людської діяльності, що входять у певну термінологічну систему.

2. Військову термінологію визначаємо як сукупність моногалузевих і полігалузевих спеціальних найменувань, що стосуються конкретних понять та реалій військової сфери й утворюють відповідну терміносистему.

3. Українська військова термінологія розвивалася стрибкоподібно, маючи у своєму розвитку лише їй притаманні особливості. Сучасна військова термінологія інтенсивно розвивається та вдосконалюється, відображаючи стан військової науки, науково-технічного розвитку військової галузі.

4. Розвиток та функціонування військової термінології залежить не лише від мовних, а й позамовних, зовнішніх, чинників, оскільки активність розвитку військової термінології перебуває в прямій залежності від характеру дії суспільно-політичних процесів. До позамовних чинників належать: історико-політичний, соціально-комунікативний, виробничо-технологічний та ін. Дія позамовних чинників зумовила специфіку формування української військової термінології як підсистеми літературної мови.

5. Військова термінологія точна, чітка, лаконічна, динамічна, обслуговує сферу військової діяльності. Маючи свої особливості формування та

функціонування, українська військова термінологія є складником національної терміносистеми, органічним складником національної мови.

6. Активні термінотворчі процеси в сучасній українській військовій термінології на новітньому етапі свідчать про початок нового періоду її розвитку.

РОЗДІЛ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Поняття медіадискурсу та стан його наукового вивчення

Стрімкий розвиток сучасного світу, зростання ролі масової комунікації й інформаційних технологій, величезний вплив інтернету та розвиток ЗМІ сприяють створенню новітнього інформаційного простору. У ХХІ столітті масмедіа прогресують з кожним днем, впливаючи на людський розум і свідомість людства.

У нинішньому світі масмедіа надзвичайно вагомі, вони впливають на функціонування та розвиток сучасного суспільства. Маючи динамічний, структурований характер, відображаючи громадську думку та впливаючи на неї, ЗМІ орієнтовані на швидку та змістовну відповідь на будь-які зміни в підсвідомості суспільства.

На сьогодні ЗМІ, зокрема й друковані, залишаються важливою та впливовою ланкою суспільного життя. Саме вони зумовили третю технічну революцію – інформаційну.

Провідним засобом суспільної комунікації, що зберігає та поширює інформацію, став нині інтернет. Саме тому сучасне суспільство не уявляє своє існування без новітніх технологій, без преси, телебачення, радіо й інтернету. Учені зараз говорять про медіатизоване суспільство та медіатизовану особистість.

У мові масової комунікації ми маємо змогу спостерігати нові підходи, засоби, тенденції застосування мови, мовленнєвих структур. Увага лінгвістів в останні десятиліття ХХ ст. перенеслася з менших одиниць дослідження на більші – дискурси, що, окрім вербальних засобів взаємодії, охоплюють також соціальний контекст та інші екстралінгвістичні феномени» [68, с. 244–250]. Об'єктами вивчення лінгвістів стали різновиди дискурсів.

Оскільки мовлення відбувається за допомогою дискурсів, а не речень, фонем чи морфем, то лінгвістичні дослідження бажано розпочинати з аналізу

дискурсу. Ураховуючи цей аналіз, потрібно аналізувати менші одиниці. Отже, поняття дискурсу і його аналіз є з'єднувальною ланкою для всіх лінгвістичних досліджень, а сучасні уявлення про дискурс відображають увесь перебіг лінгвістичної науки.

Термін «дискурс» став одним із значущих для сучасних мовознавчих досліджень, у різних галузях знання його інтерпретують по-різному. Поняття «дискурс» є предметом гарячих дискусій, що пояснюється поліфункційністю й множинністю його тлумачень.

Виокремлення поняття «дискурс» відбулося внаслідок суперечок з приводу необхідності сприйняття тексту як явища мови або мовлення. Очевидним є той факт, що мовленнєвий аспект сприйняття тексту, відповідно й дискурс, перебувають у фокусі інтересів мовознавчих розвідок [49].

Термін «дискурс» став об'єктом міждисциплінарного дослідження і має широку популярність у лінгвістичних дослідженнях.

Чіткого й загальноприйнятого визначення поняття «дискурс» не існує. Уперше термін «дискурс» ужив американський науковець З. Херріс. Філософського звучання термін набув завдяки роботам Мішеля Фуко. У дискурсі М. Фуко виявляє специфічну особливість вимовляння, наділену силою щось стверджувати. Говорити – означає мати владу говорити. Представники французької школи дискурсного аналізу М. Фуко, Л. Альтюссер, Ж. Дерріди, Ж. Лакан та ін. вирізняється більшою філософською спрямованістю, увагою до ідеологічних, історичних, психоаналітичних аспектів дискурсу.

Традиційно дискурс мав значення впорядкованого письмового, але найчастіше мовного повідомлення окремого суб'єкта. Раніше в обсязі поняття «дискурс» мали на увазі лише мовну практику. В останні десятиліття термін набув нових відтінків значення.

Ф. Бацевич у підручнику «Основи комунікативної лінгвістики» зазначає, що дискурс – «мовлення, що занурене в життя» [2].

У дисертаційній роботі «Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та

англійської мов)» дослідниця Н. Акульшина представила таке визначення дискурсу: дискурс – зв'язний текст, що взятий у понятійному аспекті в сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, психологічними, соціокультурними факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії між людьми й механізмами їхньої свідомості [1, с. 5].

У сучасній лінгвістичній науці часто ототожнюють текст та дискурс. Значення дискурсу не обмежується письмовим й усним мовленням, але поняття «дискурс» означає і позамовні процеси. Дискурс не є ізольованою текстовою або діалогічною структурою, усе більше значення в його межах набуває супровід мови, що виконує низку функцій (ритмічну, референтну, семантичну, емоційно-оцінну та ін.). Дискурс – це «істотний складник соціокультурної взаємодії» [1, с. 3].

Дискурс – це розмова, бесіда, мовне спілкування, мовленнєва практика будь-якої спільноти, яка є опосередкована універсом лінгвістичних знаків, соціальних інститутів, культурних символів. У процесі дискурсу відбувається не лише встановлення міжсуб'єктних зв'язків сторін діалогу, а й усунення того, що їх розмежовує. Завдяки дискурсу відбувається своєрідна кристалізація й закріплення тих вихідних параметрів комунікативного зв'язку, які існують в учасників комунікативної дії. Тут попереднє тлумачення інформації перетікає в інтерпретацію, а пояснення із побутового рівня переходить на теоретичний.

Тобто дискурс варто трактувати як складне поєднання мовлення, значення й дії, тобто зв'язну послідовність речень. Їх розуміння та інтерпретація передбачають наявність семантичного контексту – системи позалінгвістичних значень, смислів і знань, загальноприйнятних та доступних у певному соціокультурному середовищі. Тобто дискурс спирається на формальнологічне відтворення процедури, інтерпретаційну доступність інформації та її ціннісне співвідношення для учасників комунікативної взаємодії, риторичну силу й своєрідну красу аргументації – стрункість і простоту.

У сучасній лінгвістичній науці дискурс має переважно чотири значення: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст «занурений» у життя; 2) замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними тощо); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [1, с. 36].

Виокремлюють п'ять видів дискурсу, які реалізуються в комунікативній дії залежно від ситуації, а саме – дискурс як:

- засіб комунікативної дії (звичайний обмін інформацією);
- засіб ідеологічного впливу;
- «терапевтичний» засіб (наприклад, у лікаря);
- нормальний дискурс (як, наприклад, наукова дискусія);
- нова навчальна форма дискурсу (навчання за допомогою діалогу) [1, с. 6].

Сучасні засоби масової інформації продукують специфічний вид дискурсу, що реалізується в медіапросторі, – медіадискурс.

У сучасній лінгвістиці дослідження проблематики медіадискурсу стало актуальним через значущість відображуваних у ньому політичних, соціальних, філософських, культурних, тенденцій і дискурсознавчу орієнтацію мовознавчих студій. Тому для детального, поглибленого вивчення динамічних процесів у сучасній мові лінгвісти звертаються до медійного дискурсу.

Головне завдання масмедіа – зображення актуальної соціальної реальності, задоволення потреб суспільства в систематичному отриманні, засвоєнні, обробці й передачі інформації широкій аудиторії, забезпечення розповсюдження соціально значущої інформації. Засоби масової інформації є основними джерелами формування масової свідомості та коректування суспільної думки. У сучасному світі важко уявити існування та розвиток особистості без впливу ЗМІ.

Виникнення медійного дискурсу зумовлене тенденціями інтернаціоналізації та глобалізації, розвитком сучасних комунікаційних технологій у світовому масштабі. В умовах сучасного суспільства, де головною рушійною силою є інформація, медійному дискурсу належить особливе місце. Медіадискурс «став засобом здійснення соціальної влади та засобом формування світогляду та світосприйняття адресатів» [40, с. 66].

Сучасний медійний дискурс функціонує в сфері медіа та має за основу складну, структуровану систему мовленнєвої й технічної взаємодії. Медіадискурс є складником мовленнєвого процесу, який сигналізує про розвиток суспільства.

Сучасні українська літературна мова інтенсивно розвивається й трансформується. Медіадискурс миттєво реагує на всі інноваційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, на позитивні та негативні зміни в певні історичні періоди. Саме тому вибір конкретної мовної одиниці, граматичної форми та синтаксичної конструкції говорить про мовні вподобання та звички окремих людей, тобто усього суспільства визначеного історичного періоду [40, с. 220].

Медійний дискурс, як і будь-який дискурс, – поняття багатоаспектне, тому воно не має єдиного трактування.

У сучасних дискурсивних дослідженнях медіадискурс має особливе значення. Медійний дискурс може набувати вербальних чи невербальних, письмових або усних форм, володіти різними чинниками на прагматичному, психологічному та інших рівнях.

Сучасна лінгвістика пропонує декілька підходів до визначення терміна «медіадискурс». Наприклад: медіадискурс – це специфічний тип мовно-мисленнєвої діяльності, яка характерна виключно для інформаційного поля мас-медіа [28, с. 102–104]. За цим поясненням, медіадискурс потрібно розуміти як поняття окреме, як самостійний тип дискурсу. Медіадискурс необхідно аналізувати на рівні таких типів, як релігійний, науковий, політичний, культурний тощо, тільки тоді стане зрозумілою його головна мета,

структура. Але потрібно враховувати й індивідуальні параметри існування, ситуації вживання та реалізації.

Учені виокремлюють два підходи до визначення медіадискурсу в сучасному мовознавстві. Зокрема, масмедійний дискурс – це специфічний мовленнєво-мисленнєвий вид діяльності, який характерний суто для інформаційного масмедійного простору [28, с. 102–104]. Та другий підхід, де медіадискурс тлумачиться «як будь-який вид дискурсу, що реалізується в медіа-просторі та продукується ЗМІ» [28, с. 102–104].

У нашій роботі будемо спиратися на другий постулат. У дослідженні беремо до уваги передовсім напрацювання таких українських лінгвістів, як Л. Дядечко, Л. Кудрявцева, І. Філатенко, якими здійснено опис породжувальних (закономірності словотвірних, дериваційних процесів, формування експресивного змісту) та інтерпретаційних (експлікація імпліцитного змісту) моделей масмедійного дискурсу [35].

Медіадискурс – це зв'язний вербальний чи невербальний, усний або письмовий текст разом із соціокультурними, прагматичними, психологічними факторами, що виражений за посередництвом засобів масової комунікації. Він узятий у подієвому аспекті, бере участь у соціокультурній взаємодії та відображає механізм свідомості комунікантів [28, с. 102–104].

Медіадискурс – це тематично сфокусована, соціально зумовлена мовленнєво-мисляча діяльність у медійному просторі. Дослідження медійного дискурсу уможливорює визначення особливостей мислення окремих мовців і груп людей, котрі є споживачами тих чи інших медіапродуктів, а також методи впливу на аудиторію. Засоби масової комунікації стали головним інструментом для розповсюдження повідомлень, які впливають на суспільну свідомість [35].

На думку сучасних дослідників медійного дискурсу, ЗМІ – це дискурс, оскільки вони динамічні, сучасні та сприймаються комунікантами в контексті поточних подій [35].

Сучасні українські засоби масової комунікації орієнтуються на конкретного адресата, його картину світу та мовну свідомість. Автор

медіатексту моделює умови протікання комунікації таким чином, щоб це сприяло зближенню з адресатом. Референція напряму залежить від намірів мовця й очікувань слухача. Науковцями дослідним способом доведено безпосередній зв'язок між простотою повідомлення і його сприйняттям. А оскільки ЗМІ здебільшого зорієнтовані на широкий загал, то для публіцистичних матеріалів розроблено певні критерії, які регламентують складність лексичних оборотів та граматичних конструкцій. Засоби масової комунікації стали головним інструментом для розповсюдження повідомлень, які впливають на суспільство.

Засоби масової комунікації стали головним інструментом для поширення повідомлень, які впливають на суспільну свідомість. Така тактика реалізовується на різних функційних рівнях: граматичному, синтаксичному, лексико-семантичному та стилістичному. Простота й однобокість подання інформації дуже важливі з погляду формування в суспільства шаблонного або стереотипного мислення. Основним знаряддям маніпуляції є засоби масової інформації. Маніпулятивний вплив на масового адресата в засобах масової інформації.

Оскільки мета медіадискурсу – впливати на суспільну свідомість і змінити її за допомогою формування позитивної або негативної громадської думки щодо тих чи інших подій, його особливістю є «соціальна оцінність, відкритість позиції автора і «політико-ідеологічний модус формування тексту» [28, с. 104].

Головним принципом медіадискурсу є орієнтація на адресата. Реципієнти з метою отримання очікуваного і запланованого результату беруть до уваги статусні й особистісні характеристики адресата (вік, стать, професію, соціальні, культурні чинники тощо). Оскільки засоби масової інформації розраховують свій вплив на широкий загал, то використовують вони прості речення та нескладні мовні конструкції. Адже в комунікації відомий прямий зв'язок між простотою повідомлення та його сприйняттям.

Головним у медіадискурсі є поширення інформації з метою:

а) опису ситуації та пояснення отриманої інформації;

б) регулювання дійсності;

в) впливу на свідомість адресатів через потік інформації, який залежно від простору й часу зумовлює відповідний зворотний зв'язок;

г) прогнозування; стимулювання до роздумів, висновків [29, с. 269].

Сучасні медійні тексти широко висвітлюють події з різних точок зору, передають офіційну думку за допомогою закодованої знакової системи – мови преси, зароджують певні цінності, а також сприяють розвінчуванню міфів.

Різновиди медійного дискурсу вирізняються залежно від використаних комунікативно-інформаційних каналів і реалізуються за допомогою різноманітних мовних засобів. Типи медійного дискурсу безпосередньо пов'язані з жанрово-функційними особливостями медіапростору.

Типи медійного дискурсу: а) публіцистичний дискурс; б) рекламний дискурс; в) PR-дискурс; точніше, канал реалізації: теледискурс; радіодискурс; г) комп'ютерний дискурс. Ці типи медійного дискурсу передбачають наявність специфічних каналів комунікативного впливу. До них належать аудіо, візуальний та аудіовізуальний канали впливу в медіапросторі [2].

Зважаючи на головні функції ЗМІ в суспільстві, формулюють такі функції медіадискурсу:

1) інформативну. Інформативна функція є найпотужнішою в класифікації. Саме інформація є рушійною силою у формуванні суспільної думки, вона містить стимул і мотиви до дій, пояснює, інтерпретує та коментує зміст подій й новин;

2) соціальну. Соціалізація – це фактор, без якого неможливе існування суспільства, саме ця функція об'єднує сучасне суспільство, формуючи відповідні критерії думок і поглядів;

3) функцію встановлення «порядку денного», яка має регулювальну силу, тобто встановлення деякого порядку в суспільстві, а також спрямована на розвиток у медіатизованому суспільстві певної думки;

4) політичну. Політична функція діє не тільки в політичній сфері, вона

допомагає в створенні «політично сформованого» суспільства й сигналізує про внутрішні та зовнішні стосунки з владою;

5) функцію впливу на свідомість, що бере участь у формуванні громадської думки, а також свідомості кожного індивіда окремо;

6) розважальну. Розважальна функція несе в собі зниження напруження в суспільстві, забезпечує розваги, відволікання, засоби розслаблення;

7) маніпулятивну. Цю функцію варто відокремити від функції впливу на свідомість, оскільки вона спрямована на відповідну реакцію. Маніпулятивна функція має на меті провокувати реакцію адресанта [35, с. 9].

У сучасному медійному дискурсі адресанти здійснюють мовний вплив на адресатів задля досягнення відповідного результату. Масмедійні тексти, хоча й висвітлюють подію, слугують інструментом впливу на масову свідомість, упроваджують певні цінності та викорінюють інші. У зв'язку з цим питання впливу, маніпуляції на будь-якому рівні (графічному, лексичному, синтаксичному) набувають особливого значення.

Отже, медіадискурс функціонує у сфері медіа та має за основу складну, структуровану систему мовленнєвої й технічної взаємодії. Медійні тексти висвітлюють подію чи ситуацію з різних точок зору, зароджують певні цінності, слугують інструментом впливу на масову свідомість та сприяють розвінчуванню міфів.

Дискурс у нашому дослідженні потрактуємо як «зв'язний текст, що взятий у понятійному аспекті в сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, психологічними, соціокультурними факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії між людьми й механізмами їхньої свідомості».

Медіадискурс розуміємо як тематично сфокусовану, соціально зумовлену мовленнєво-мислячу діяльність у медійному просторі. Дослідження медійного дискурсу уможливорює визначення особливостей мислення окремих мовців і груп людей, котрі є споживачами тих чи інших медіапродуктів, а також методи впливу на аудиторію. Сучасні масмедіа стали головним інструментом для

інформування, переконання, впливу на суспільну свідомість, засобом маніпуляцій. Дискурс новітніх масмедіа має особливе значення в сучасному дискурсивному дослідженні, він може набувати вербальних чи невербальних, письмових або усних форм, володіти різними факторами на прагматичному, психологічному рівнях.

2.2. Масмедіа як сфера функціонування військової термінології

XXI сторіччя позначилося посиленою увагою дослідників-мовознавців до питань функціонування мови в новітніх засобах масової інформації.

Філософські вчення сьогодення фіксують перевагу інформації над усіма іншими складовими людського існування. Як наслідок – використання спеціальної лексики в сучасних умовах нині не є справою лише фахівців певних галузей. Це принципово змінює сутність термінів певної галузі знання і спричиняє появу нових закономірностей їхнього функціонування.

У мові сучасного масмедійного дискурсу віддзеркалена вся багатфункційність сучасної української мови, ступінь її інтелектуалізації та рівень культури. Мова сучасних масмедіа – «дзеркало доквілля й наочна модель, авторитет і репрезентант сучасної літературної мови» [58, с. 89].

Мова засобів масової інформації початку XXI століття має потужний вплив на інші сегменти літературної мови. Тематична необмеженість публіцистичного стилю визначає розмаїття його лексики. Сучасний газетний текст – синтез засобів різних функціональних стилів і жанрів мови. З метою інформування, переконання, формування суспільної думки тощо адресанти інформації мобілізують усі мовні ресурси.

Тому мова сучасних масмедіа багата й строката: тут зароджуються нові слова, уперше вживають іншомовні лексеми на позначення реалій сучасного життя, витворюються авторські новотвори, а також незвично поєднуються між собою вже відомі назви, утворюючи цікаві образи. Відомо, що для публіцистичного стилю властива образність, що дозволяє досить влучно охарактеризувати політичне життя країни всередині й зовні, яскраво відтворити

складні стосунки між різними гілками влади, очільниками держави, службовцями різних рівнів тощо.

Активне проникнення термінів різних сфер суспільної діяльності в мову масмедіа спричинюють міжнародне співробітництво, розвиток науки й техніки, суспільно-політична, бізнесова, технічна співпраця між державами, інституціями тощо. На початку XXI ст. термінологічна лексика української мови усіх сфер життєдіяльності зазнає інтенсивних змін.

Широкомасштабну війну в Україні, стрімке розгортання подій військово-політичного характеру в межах світової спільноти широко висвітлюють і українські, і закордонні засоби масової інформації. Активність російсько-української війни гостра не лише на полі бою, але й в інформаційному полі. Щодня створюють безліч новин, зведень та аналітики. Усе частіше в словнику пересічного мовця з'являються військові терміни.

Термінологія військової сфери заповнила інформаційний простір, нею послуговуються не лише фахівці, але й журналісти, політики, дипломати, громадські діячі, волонтери, пересічні громадяни та ін. Щоденна мовно-мисленнєва діяльність пересічного індивіда все частіше послуговується військовими термінами, які є специфічним прошарком словника будь-якої мови.

Наразі військова термінологічна лексика не лише суттєво збагачується, а й виходить за межі професійної військової комунікації, за межі фахової мови військових. У періоди загострення збройних конфліктів військова термінологія набуває широкого розповсюдження. Значна кількість слів і словосполучень зі сфери військового офіційного мовлення (мова військових документів, бойових статутів тощо) проникає на сторінки газет і журналів та стає зрозумілою широкому колу носіїв мови.

Проникнення в мову масмедіа військової термінології не випадкове. Протягом усієї історії свого існування людство не припиняло вести війни. Можна впевнено стверджувати, що вся історія людства – це історія воєн. Початок XXI століття характеризується великою кількістю локальних та

гібридних військових дій, і нині Україна протистоїть агресії північного сусіда. У цьому контексті багато дослідників вважають, що питання української військової лексики й термінології стало частиною концепції національної безпеки.

У сучасному суспільстві засоби масової інформації висвітлюють різні події, зокрема й військові конфлікти. Воєнна тематика завжди була популярною: війни, боротьба між державами, соціальними, релігійними групами тощо постійно в полі зору журналістів, політиків, суспільних діячів, пересічних громадян. Повномасштабна кривава війна в Україні активізувала поширення в лексиконі масмедіа військової термінологічної лексики.

Характерною особливістю мови публікацій суспільно-політичного спрямування є широке використання військової термінологічної лексики, вживання якої становить чи не найбільший відсоток.

Як ми зазначали, військова термінологія – це сукупність термінів, що позначають військові поняття, тобто слова, безпосередньо пов'язані з військовими діями, армією тощо, а також науково-технічні терміни, що вживаються з військовими поняттями. Тому терміни військової фахової мови вимагають посиленої уваги під час залучення їх до комунікації задля грамотного та правильного вживання, під час перекладу, якщо йдеться про військово-політичну документацію англomовних країн та Євросоюзу, що наразі вважаються провідними джерелами інформації щодо стану світової військової арени, а також науково-технічну та публіцистичну літературу, яка відображає новітні тенденції розвитку військової сфери.

Приміром, у результаті використання досягнень науково-технічного прогресу відбувся стрибок у розвитку засобів військової боротьби, який отримав назву військово-технічної революції. В історії військової справи спостерігалось кілька військово-технічних революцій різних масштабів: перехід від холодної зброї до вогнепальної, устаткування армій військовими машинами (літаками, танками тощо), упровадження ракетно-ядерної зброї. Кожен із цих переворотів був підготовлений прогресивними змінами у сфері матеріального

виробництва, спирався на фундаментальні досягнення науки й техніки.

Сучасна військово-технічна революція ґрунтується на використанні найновіших досягнень фізики, квантової електроніки, мікроелектроніки, інформатики, кібернетики, космонавтики й інших напрямків науково-технічного прогресу. Сьогодні створено якісно нові, ефективні системи ракетно-ядерної зброї (крилаті ракети, міжконтинентальні балістичні ракети та ін.), хімічне озброєння; значно зріс рівень механізації армій і сил флоту; розроблено принципово нові види зброї: геофізична, генетична, лазерна, пучкова, інфразвукова та ін. наземного, морського й повітряного базування тощо [38, с. 12].

Комп'ютеризація, що стала характерною особливістю сучасної військово-технічної революції, багатократно підвищила точність і швидкодію більшості видів зброї. Розвиток озброєння не є феноменом, який визначає науково-технічний прогрес. Удосконалення озброєнь здійснюється на основі використання з військовою метою досягнень науки в усіх царинах – у ядерній фізиці, біології, ракетно-космічній техніці тощо.

Варто зазначити, що технічний прогрес не зумовлює створення нової мови, але значно розширює термінологічний фонд, збагачуючи словник.

Власне засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні, поповненні й поширенні одиниць військової термінології.

Мова сучасних українських масмедіа, обслуговуючи політичну сферу суспільного життя, спрямована на те, щоб передусім ідеологічно впливати на адресата, формувати в нього суспільно-політичну свідомість. Останнім часом у мові ЗМІ найпоширенішою стає функція створення певного емоційно-психологічного настрою, яка ще зовсім недавно перебувала на периферійних позиціях. Газета як основна писемна форма комунікації, з одного боку, повинна дати читачам певну порцію інформації та конкретних фактів, а з другого – вплинути, подіяти емоційно, не тільки апелювати до розуму, а й зачепити душу, переконати, спонукати до певних учинків.

Відомий український мовознавець О. Стишов виокремлює такі чинники

позамовного характеру, які нині активно діють у мові сучасних масмедіа:

1. Демократизація всіх галузей суспільного життя. На думку лінгвіста, «в умовах будівництва незалежної Української держави формуються нові соціально-економічні відносини, розширюються контакти і взаємозв'язки зі світовим співтовариством; демократизуються такі сфери літературного спілкування, як масова комунікація, що охоплює писемну мову періодики». Процес демократизації літературної мови означає, по-перше, розширення функцій рідної мови, по-друге, збільшення питомої ваги народнорозмовних елементів у структурі літературної мови.

2. Істотне послаблення (а то й припинення) цензури й самоцензури. Особиста незалежна думка набуває суспільної ваги, в умовах демократизації суспільного життя з'явилася можливість відверто говорити й писати.

3. Офіційний статус української мови. Українська мова утвердилася в Україні як державна. У зв'язку з цим зростає вага соціолінгвістичних досліджень, виявлення реального стану і статусу української мови в державно-управлінському, громадському, культурному житті соціуму.

4. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Зростає роль мовної особистості в процесі виникнення і поширення новотворів. Будь-яка інновація вимагає ініціативи, сміливості, прагнення до новотворчості. Територіальні діалекти впливають на еволюцію загальнолітературних норм. Значну роль у цьому відіграють масмедіа.

5. Необхідність, доцільність, практичні потреби мовців. Відчутне зростання особистісних засад у мовленні, його індивідуалізація. Реалізація, самовираження неординарної мовної особистості, що знайшла конкретного адресата, найбільш помітне в масмедійному дискурсі.

6. Мода на слова – естетичні смаки певної доби. Передусім це стосується молодого покоління («нової генерації»), яке завжди прагне відкинути узвичаєне, а спілкуватися по-новому, сучасніше. У мовній практиці сучасних засобів масової інформації формуються мовні смаки, що визначають моду на виражальні стереотипи і впливають на масову свідомість мовців.

7. Пошуки нових засобів вираження. Це пов'язане з визначальною рисою ЗМІ – «постійним пошуком і використанням нових засобів експресії на тлі раціонального стандарту і штампів. Через те повсякчас з'являються інноваційні лексеми, словосполучення, що є засобами інформаційного впливу як власне на інтелектуальне сприйняття читача, слухача або глядача, так і на його емоції, психіку, покликані формувати його світоглядну і громадянську позицію» [58, с. 21–22].

Тобто можна говорити про експресивізацію мови масмедіа. Експресивізацію мови масмедіа вчені потрактовують як використання системи мовних засобів, що дають змогу найбільш виразно подати зміст газетного тексту, передати ставлення його автора до певного явища або предмета мовлення, унаслідок чого посилюють вплив на інтелектуальному, емоційну та вольову сфери реципієнта. З метою переконання читача автор звертається до його почуттів, переживань та емоцій, формуючи тим самим психологічне підґрунтя для ефективного сприймання повідомлення.

Терміни, військові зокрема, реалізують свою семантику, поширюються в мовній практиці, входять до загальнономовногословника через мову засобів масової інформації. Дослідниця Л. Туровська слушно зауважує: «Преса завжди була і залишається середовищем активного функціонування термінологічної лексики, оскільки на її сторінках висвітлюються найрізноманітніші проблеми суспільного життя. До того ж мові засобів масової інформації властива широта залучення термінолексики різних галузей знань, що пов'язано з розмаїтим тематичним діапазоном статей» [64, с. 36].

Зі сторінок військової публіцистики, документів регулятивного характеру, зі сфери військово-наукової комунікації військова термінологія потрапляє на сторінки газет і журналів. Військові терміни – специфічний прошарок лексичних одиниць, які обслуговують особливу галузь людської діяльності – військову справу, охоплюючи термінологію та емоційно-забарвлені лексичні одиниці.

Активне використання військової термінології в масмедійному дискурсі

дозволяє найбільш ефективно, точно й лаконічно висловлювати думку, привертати увагу, переконувати.

У масмедійному просторі виразно реалізується комунікативна функція мови. Запропоновані в дискурсі ЗМІ знання, ідеї, погляди стимулюють соціальну дію, супроводжувану вираженням позитивної чи негативної оцінки.

Функційна роль військової термінології досить різноманітна. Насамперед термінологічні одиниці військової сфери виконують основну функцію – номінативно-дефінітивну, або репрезентативну, тобто називання та визначення спеціального поняття [46, с. 66]. Терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людського знання. Спеціальна лексика всіх суспільних галузей акумулюється в одному зі стилів літературної мови – науковому. «Науковий стиль... у різних галузях знань формує відповідні терміносистеми, що об'єднують слова-терміни й термінологічні словосполучення» [46, с. 66].

Український мовознавець О. Стишов в монографії зазначає, що терміни в мові сучасних українських засобів масової інформації виконують не тільки номінативну, пізнавальну, але й емоційно-експресивну (експресивно-емотивну) та оцінну функції [58, с. 68]. Шкала позитивних і негативних оцінок охоплює мову масмедіа, що виражається за допомогою спеціально дібраних лексичних засобів, наявних у словниковому складі, зокрема й термінологічної лексики.

Тобто термін може зберігати свою номінативну функцію, але поставлений у невідповідний контекст створює навіть комічний ефект, виконуючи номінативну, інформативну, представницьку, маніпулятивну та емоційно-експресивну функцію.

Сучасна військова термінологія інтенсивно розвивається та вдосконалюється, відображаючи стан військової науки. Мова сучасних ЗМІ яскраво демонструє, що склад військової терміносистеми постійно змінюється, тому що з ужитку зникають певні слова або змінюються їхні значення та відбувається поповнення новими термінами у зв'язку з модернізацією збройних сил, появою новітнього високотехнологічного військового озброєння та техніки, нових стратегій ведення бойових дій тощо.

Військова термінологія характеризується чіткістю, лаконічністю та функціонує для обслуговування сфери військової діяльності. У сучасній військовій термінології триває процес оновлення та поповнення її термінологічного фонду.

Однією з основних тенденцій розвитку сучасної військової термінології стала дерусифікація (Л. Туровська, Н. Яценко, Я. Яремко).

Варто згадати статтю Б. Якимовича [80] «То чи мають Збройні сили України свою українську військову терміносистему», у якій говориться про українську військову терміносистему як важливий елемент національної безпеки держави, а також про роль питомого українського військового слова. Автор констатує, що й досі не запровадили практично зразкові з мовної точки зору українські загальновійськові статuti, військово-технічні та військово-розпорядчі документи. Б. Якимович наводить приклади низки «мовних покручів», які побутували у військовій термінології та потрапили до законодавчої бази, і закликає навести лад в українській військовій терміносистемі. На жаль, уживання в армії російської мови призвело до того, що і в побут увійшли російські терміни, як-ось: термін *військовослужбовець* замість *військовик*, *патронташ* замість *набійниця*, *плащ-палатка* замість *плащ-намет*, *плащ-накидка*, *стройова підготовка* замість *вишкільна злагожденість*. Питомо українські терміни зафіксовані в «Словнику військових термінів» (укладачі М. Демський, Б. Якимович, А. Бурячок) (1995).

На нашу думку, війна в Україні значно розширила українську військову термінологію та надала мовознавцям велику кількість матеріалу для досліджень, зокрема для вивчення емоційно-забарвлених одиниць.

Термінологію військової сфери дослідники класифікують за різними критеріями:

1. За структурою терміна: простий термін (складається з одного слова), напр.: *бронежилет*, *розвідник*; складний термін (складається з кількох слів), напр.: *ССО (Сили спеціальних операцій)*, *ППО (протиповітряна оборона)*.

2. За сферою застосування: загальновійськова термінологія (терміни, що

їх застосовують у будь-яких видах військ), напр.: *арсенал, контрнаступ*; спеціальна військова термінологія (терміни, які використовують у конкретних видах військ, наприклад, у повітряних силах, у морських силах, у танкових військах тощо), напр.: *бомбардувальник* (термін Повітряних сил), *інженерне забезпечення бойових дій* (термін Інженерних військ).

3. За місцем походження: національна військова термінологія (терміни, що використовують в арміях різних країн), напр.: *набій, гасло*; міжнародна військова термінологія (терміни, які використовують в усіх країнах – членах ООН), напр.: *балістична ракета, протитанкові ракетні комплекси*.

4. За способом утворення термінів: лексикографічна термінологія (терміни, що утворюються за допомогою спеціальних словників та граматичних правил); авторська термінологія (терміни, які виникають у процесі практичної діяльності військових та стають вживаними в результаті спільного досвіду).

5. За галузями знань: стратегічна військова термінологія (терміни, пов'язані зі стратегічними питаннями, такими як планування війни, аналіз даних тощо); тактична військова термінологія (терміни, що використовують для опису конкретних дій на полі бою, таких як командування військами, розташування підрозділів, ведення бойової оперативної обстановки тощо); технічна військова термінологія (терміни, пов'язані зі зброєю, військовою технікою та їх складовими частинами).

Розуміння основних принципів класифікації військової термінології може допомогти у точному та доречному використанні спеціальних термінів.

Отже, військова термінологія – невід'ємний складник мови сучасних засобів масової інформації. Власне сучасні масмедіа формують, поповнюють й поширюють одиниці військової термінології. Військова термінологія функціює в засобах масової інформації з метою інформування, а також емоційного впливу на читача, послуговуючись інструментами експресивності, що дозволяє найбільш ефективно, точно й лаконічно висловлювати думку і привертати увагу.

Органічне входження термінолексики в мову періодики пов'язане з

певними стилістичними завданнями, які ставлять перед собою адресанти інформації, намаганням урізноманітнити виклад матеріалу, зробити його яскравим, доступним, незвичним. З метою переконання, впливу на свідомість та емоції споживача інформації, залучення якнайширшої читацької аудиторії.

2.3. Особливості використання військової термінології в масмедіа

Термінологічна лексика – невід’ємний складник словникового складу наукового стилю, однак сьогодні вона легко входить в інші стилі, але з іншою функцією інформативності, виразності, синонімічності, соціального завдання [58, с. 115].

Широке залучення в мову масмедіа термінних одиниць стало необхідним засобом відтворення, осмислення дійсності. Під впливом внутрішньо- та зовнішньомовних чинників у газетний текст проникає термінолексика багатьох галузей знання, яку використовують з різною метою – опис подій, що відбуваються в сучасному суспільстві, популяризація науки, новітніх технологій, винаходів тощо.

Органічне входження термінолексики в мову періодики пов’язане з певними стилістичними завданнями, які ставлять перед собою адресанти інформації, намаганням урізноманітнити виклад матеріалу, зробити його яскравим, доступним, незвичним. З метою переконання, впливу на свідомість та емоції споживача інформації, залучення якнайширшої читацької аудиторії журналісти, державні керманічі й політики, політологи й експерти використовують досить різну щодо належності до певних галузей науки й техніки термінну лексику. У періодиці сьогодення вона вирізняється тематичною різноманітністю та широтою сфери вживання: на шпальти газет потрапляють і активно функціують військові, спортивні, медичні, технічні, фізичні, математичні, авіаційні, хімічні, біологічні, географічні, мистецькі, мовознавчі, сільськогосподарські, екологічні, богословські та багато інших термінів. Останнім часом з огляду на війну в Україні найактивніше використовують військову термінологічну лексику.

Наукові назви в мові публіцистики влучно позначають поняття суспільного, фінансово-економічного, культурного життя. Передовсім це стосується матеріалів на суспільно-політичні, соціально-економічні теми, що чутливо реагують на реалії сучасного життя.

Серед термінологічних одиниць різних галузей науки й техніки в газетному тексті є як загальнонаукові, так і вузькогалузеві (фахові). У газетних публікаціях спостерігаємо «тенденцію до активізації у вживанні як загальнонаукових, так і вузькоспеціальних термінів різних галузей знання. На особливості функціонування термінів у мові газети позначається дія, принаймні, двох факторів: з одного боку, діють тенденції, що властиві інформаційній і популяризаторській ролі газети, з другого, – виявляються особливості одного з рівнів термінологічної системи – структурного рівня, норми чи рівня індивідуального мовлення» [58, с. 135]. Вузькоспеціальні терміни багатьох галузей науки, техніки й виробництва, змінивши стилістичний статус, у мові періодики стали загальновідомими.

У сучасному газетному тексті виокремлюємо дві групи термінологіки, що активно функціонує: термінологіки, які використовують у прямому значенні (у номінативно-дефінітивній функції), і термінологіки в переносному значенні, що набувають емоційно-експресивних конотацій [48, с. 95]. Семантика термінних одиниць, що виконують номінативну й комунікативну функції, залежить від індивідуальних авторських прийомів уведення їх у газетний текст. У номінативно-дефінітивній функції в газетному тексті вживають в основному суспільно-політичну, економічну термінологіку, оскільки це той пласт лексики, що віддзеркалює основне спрямування газети, основні поняття, якими вона оперує.

Широке вживання військової термінології в прямому й переносному значенні зумовлює оновлення газетного тексту. Таке явище спостерігаємо останнім часом. На шпальтах періодики автори використовують найсучаснішу наукову термінологію, яка досі вважалася предметом уваги виробничої чи наукової сфери. Одиниці термінологічної лексики, зазвичай уживані у фаховій

мові, збагачують газетний текст новими емоційними та смисловими відтінками. У мовній структурі газетного тексту термінологічні одиниці (*атака, баталія, битва, бій, блокада, відступ, диверсія, канонада, контратака, контрнаступ, маневр, наступ, облога, оборона, обстріл, перестрілка, розстріл, спецоперація, трофей, фронт, лінія фронту* та ін.) у нетиповому поєднанні стають основою індивідуально-авторських новацій (*валютно-енергетична атака, атака на виборця, енергетична битва, битва за голоси, битва з вогнем, баталія (геополітична, дипломатична, парламентська), електоральний відступ, фракційний розстріл, хакерська диверсія, кремлівський маневр, наступ на свободу слова, НАТОвський трофей, російський обстріл міжнародної спільноти, затяжні передвиборчі перестрілки, пропагандистські точкові удари, облога парламентської зали, спецоперація з порятунку Резнікова, лінія фронту виборчих дільниць, мовний контрнаступ, активний контрнаступ в інформаційному просторі Європи, блокада (енергетична, експортна, зарплатна, промислова); фронт (валютний, волонтерський, депутатський, дипломатичний, ідейний, інформаційний, медійний), напр.: «Контрнаступ мови: як українська відвойовує своє та ін.*). Така термінологічна лексика оновлює мову засобів масової інформації, творячи його не «сухим», офіційним, діловим, а образним і яскравим, точним і влучним, стильним і незвичним, зумовлює мовну промовистість, свіжість словосполучень.

Унаслідок потрапляння термінологічних одиниць у інший контекст (не науковий) та нетипової лексичної сполучуваності (поєднання термінологічної лексики із загальноживаними словами) відбуваються інтенсивні трансформації під впливом інтра- та екстралінгвальних чинників.

Перенесення елементів одного стилю, зокрема наукового, в інший – публіцистичний, провокує семантичні видозміни термінологічних одиниць. Незвична сполучуваність з іншими термінами сприяє зміні значення слова, що виявляється в розширенні або перебудові його семантичної структури [48, с. 95].

Використання на шпальтах преси термінологічної лексики різних галузей

знань, зокрема й вузькофахової, зумовлює тропеїчне (метафоричне) переосмислення, що відбувається в процесі детермінації. Якщо для наукового тексту неприпустимим є вживання детермінованого терміна, то для газетного уживання метафори чи метонімії за допомогою терміна є звичним і природним. Метафора, метонімія в газетному тексті – яскраві риторичні засоби, джерело публіцистичної експресії, вияв журналістської індивідуальності.

У науковому стилі військові термінологічні одиниці зазвичай стилістично нейтральні. Потрапивши в нове семантичне поле, вони втрачають основні термінологічні ознаки, нейтральність, властиву їм у межах певної терміносистеми, і набувають емоційно-експресивних конотацій, розширюють свою семантичну структуру [48, с. 95]. Емоційно-експресивне забарвлення термінологічних одиниць виникає як результат авторських способів і прийомів створення образності в умовах суспільно-політичного контексту. З допомогою експресивних висловлювань автори правдиво та реально відображають колорит сучасної епохи, передають нетрадиційне бачення подій та явищ, втілюють нові ідеї, нестандартні рішення. Термінологічна лексика військової сфери розширює діапазон мовного багатства газетного тексту, викликає в читача нові асоціації, аналогії, позитивно впливає на його інтелект тощо.

Термінна лексика на шпальтах сучасних газет – це «оцінний маркер актуальних суспільних, політичних, культурних подій» [53, с. 11], «інструмент мовного впливу на реципієнта з метою створення потрібних авторові конотацій для прогнозованого сприйняття вербалізованої реальності» [53, с. 2]. Преса, віддзеркалюючи життя суспільства, його історію, економічні, культурні та інші явища, за допомогою термінологічної лексики впливає на формування національного характеру, суспільної свідомості, зокрема мовної.

Отже, термінологія військової сфери стала невід'ємним компонентом мови сучасних масмедіа, її органічним і вагомим складником, засобом образності, експресії, джерелом осучаснення.

Активне використання військової термінології в масмедійному дискурсі дозволяє найбільш ефективно, точно й лаконічно висловлювати думку,

привертати увагу, переконувати, органічно поєднувати стандарт і експресію задля досягнення певної комунікативної мети.

Можна говорити про експресивізацію мови сучасних засобів масової комунікації.

2.4. Лексико-семантичні групи військової термінології

У процесі історичного розвитку звичайних слів формуються і їхні значення. Важливу роль у цьому процесі мають контексти, у яких уживають лексеми. У контекстах зближуються або відштовхуються значення різних слів, що й зумовлює появу нових семантичних відтінків, перехід їх в основні значення, а основних – у другорядні, зрештою, семантична структура слова модифікується.

Термінологічні одиниці, на думку дослідників, не мають процесу історичного розвитку, тобто діахронії. Дослідники-термінологи Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк вважають, що «у термінах розвивається не значення слова, а поняття, яке позначається словом» [47, с. 151–152], рекомендують під час оцінювання смислових зрушень брати до уваги лише зміну поняття, позначуваного словом.

Такі поняття, як «тематична група», «лексико-семантична група» у сучасному мовознавстві часто прирівнюють. Семантична група – це підгрупа слів у межах однієї частини мови, які об'єднані спільністю значень, тематична група – слова, які об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають один різновид певного ряду предметів, наприклад: назви військових інституцій, військові команди, спорядження тощо.

У межах тематичної групи відбувається поділ на лексико-семантичні групи. Поділ на лексико-семантичні групи відбувається за різними критеріями. Можна виокремити зброю, одяг, назви операцій, команди тощо. Однією з найпоширеніших лексико-семантичних груп української військової термінології є назви одиниць військової техніки та обладнання, місце їхнього зберігання, терміни на позначення понять військової стратегії та тактики,

термінологічні одиниці на позначення військових посад, звань та інших ознак організації військової служби та ін.

Український дослідник мови військових Ю. Лукіяничук [41] пропонує класифікацію військових термінів відповідно до видів та родів Збройних сил: терміни Сухопутних військ (терміни механізованих, танкових, аеромобільних, ракетних та інших військ); терміни Військово-морських сил (терміни надводних, підводних сил); терміни Повітряних сил (терміни винищувальної, розвідувальної, штурмової, військово-транспортної авіації); терміни Військ зв'язку та кібербезпеки; терміни Інженерних військ.

Під тематичною групою в нашому дослідженні розуміємо військову термінологію загалом і виокремлюємо такі лексико-семантичні групи військової термінологічної лексики:

- **термінологічна лексика на позначення різновидів військових конфліктів:** *війна, революція;*

- **терміни, що вказують на початок війни та її підсумки:** *бліцкриг, напад, капітуляція, мобілізація, вербування, демобілізація, повітряна тривога, відбій повітряної тривоги, перемога та ін.;*

- **термінологічна лексика на позначення воєнних дій:** *атака, баталія, битва, бій, блокада, відступ, диверсія, канонада, контратака, контрнаступ, маневр, наступ, облога, оборона, обстріл, перестрілка, розстріл, спецоперація, трофей, фронт, лінія фронту, точкові удари;*

- **назви зброї, боєприпасів, військової техніки, місце їхнього зберігання:** *арсенал, артилерія, багнет, бомба, бомбосховище, броньовик, граната, зброя, кастет, куля, меч, міна, порохівниця, ракетний комплекс, снаряд, стріла, томагавк, штик, щит та ін. Також Байрактар (сучасний ударний оперативно-тактичний безпілотною, створений в Туреччині), бомба (авіаційна, вакуумна, касетна, фосфорна), бомбардувальник, бронетранспортер (БТР), винищувач, гаубиця, Джавелін (переносний протитанковий ракетний комплекс (ПТРК) третього покоління виробництва*

американських підприємств Raytheon та Lockheed Martin), дрон, зенітно-ракетний комплекс (ЗРК), карабін, кулеметна установка, протитанкова зброя, ППО (протиповітряна оборона), ракетна установка, ракета, снаряд, танк, Шахед (дрон-камікадзе, виготовлений в Ірані, уперше представлений 2020 року) та багато-багато ін.;

- **термінологічна лексика на позначення військового оснащення, бойового спорядження:** амуніція, бронезилет, броня, камуфляж, маскувальна сітка, панцир, шинель, шолом та ін.;

- **термінологічні одиниці на позначення військових посад, звань та інших ознак організації військової служби:** борець, ветеран, головнокомандувач, диверсант, доброволець, зв'язковий, комісар, миротворець, новобранець, партизан, піхота, полководець, розвідник, снайпер, солдат, штигун та ін.;

- **термінологічна лексика на позначення військових частин, підрозділів, структур:** армада, армія, батарея, взвод (чота), військо, гвардія, десант, дивізія, загін, легіон;

- **терміни на позначення місця розгортання бойових дій, розташування (розміщення) військових частин, з'єднань:** аванпост, бастіон, барикада, дислокація, плацдарм, форпост, фортеця, полігон, окоп, тил, мінне поле, цитадель, штаб та ін.;

- **авіаційна термінологічна лексика:** аеродром, бомбардувальник, десант, екіпаж, льотчик, піке, турбулентність, штурвал та ін.;

- **військово-морська термінологічна лексика:** абордаж, дрейф, корабель, капітанський місток, крейсер, лавірування, рятувальна шлюпка, танкер, фарватер, флагман, флотилія, якір, яхта, плавзасіб, торпедувати.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

1. Сучасні українські засоби масової інформації – одне з основних джерел для дослідження новітніх тенденцій розвитку українського лексикону. Незважаючи на потужний розвиток сучасних масмедіа, текст газети є базовим компонентом мови ЗМІ, в якому закладені основні стилістичні та лінгвістичні підвалини будь-якого масмедійного тексту.

2. Медіадискурс розуміємо як зв'язний вербальний чи невербальний, усний або письмовий текст разом із соціокультурними, прагматичними, психологічними факторами, що виражений за посередництвом засобів масової комунікації. Він бере участь у соціокультурній взаємодії та відображає механізм свідомості комунікантів.

3. Вагоме місце в системі мовних засобів творення газетного тексту належить військовій термінологічній лексиці. Термінолексика військової сфери – невід'ємний компонент мови сучасної преси, необхідний засіб відтворення, осмислення дійсності.

Військові терміни в мові сучасних українських засобів масової інформації виконують не тільки номінативну, пізнавальну, інформативну, представницьку, але й емоційно-експресивну (експресивно-емотивну) та оцінну функції. Тобто термін може зберігати свою номінативну функцію, але за межами термінологічного поля виконує емоційно-експресивну та маніпулятивну функції.

4. У сучасному газетному тексті виокремлюємо дві основні групи термінологічної лексики: термінолексеми в прямому значенні (у номінативно-дефінітивній функції) і термінолексеми в переносному значенні, що набувають емоційно-експресивних значень.

5. Вихід термінологічних одиниць за межі мови науки, перенесення елементів наукового стилю в публіцистичний зумовлює лексичні, семантичні зміни термінів під впливом зовнішньо- та внутрішньомовних чинників.

РОЗДІЛ III. СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ У ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ, УЖИТІЙ У ДИСКУРСІ МЕДІА

3.1. Формування переносного значення військових термінів у масмедійному дискурсі

У мові сучасних засобів масової інформації терміни військової сфери зазнають значних змін. Мова сучасних публіцистичних текстів – віддзеркалення лексичних і семантичних процесів сучасної української мови.

Склад військової термінології постійно змінюється, оскільки й у суспільно-політичному житті постійно відбуваються зміни. Науково-технічний прогрес початку ХХІ ст. став причиною номінації багатьох реалій. Нові суспільно-політичні процеси породжують нові терміни, визначають збільшення чи зменшення частотності їхнього вживання. Багато слів виходить з активного вжитку й переходить до пасивного у зв'язку зі зникненням понять, позначуваних ними.

Мова сучасних українських засобів масової інформації – яскравий приклад перетворення військової термінологічної лексики.

«Перенесення елементів одного стилю, зокрема наукового, в інший – публіцистичний, зумовлює стильові видозміни» [58, с. 232]. В основному семантичні процеси в термінологічній лексиці в сучасному дискурсі масмедіа відбуваються завдяки переносним їй вживанням.

У мові сучасних українських засобів масової інформації, поза межами мови науки, відбуваються семантичні зміни військової термінологічної лексики. Унаслідок використання в іншому контексті, у газетному тексті, змінюється первісне семантичне значення термінологічної лексики й виникає переносне значення.

На думку таких дослідників, як М. Навальна, Н. Яценко, О. Стишов та ін., причиною семантичних змін є прагнення до економії мовних зусиль і засобів, до простоти, влучності висловлювання, до пошуків нових номінацій, емоційно-експресивних мовних засобів тощо.

У газетному тексті терміни військової сфери втрачають нейтральність і набувають емоційно-експресивних відтінків, що є результатом авторських прийомів створення образності. У сучасному україномовному масмедійному дискурсі яскраво простежується мовна гнучкість, постійне оновлення експресивних засобів, неординарність. «Використовуючи незвичну сполучуваність, прагнучи до створення оригінального тексту, майстри публіцистичного слова виявляють велику винахідливість у пошуках нової конотації, експресії, намагаються передати нетрадиційне бачення подій, явищ...» [58, с. 232].

Нерозривний зв'язок мови і суспільства найкраще помітний у мові сучасних українських засобів масової інформації, які безпосередньо реагують на суспільні процеси й явища. Словниковий склад мови зазнає постійних змін. Тому особливий інтерес становить дослідження військової термінології, яка швидко й чутливо реагує на всі суспільно-політичні зміни. Військова термінологічна лексика в мові масмедіа є джерелом інформації, засобом прискорення науково-технічного прогресу та успішного освоєння спеціальністю, умовою успішної фахової діяльності.

У сучасному україномовному масмедійному дискурсі воєнний стан, суспільно-політичну ситуацію в нашій країні й світі, боротьбу між політиками тощо описують з допомогою військової термінології: політика як *атака* й *контратака*, *війна*, *битва* та ін., здобутки на міжнародній політичній арені як *перемога*, *зброя*, *тактика* і *стратегія бойових дій*, керівники держави як *головнокомандувачі*, *снайпери*, *розвідники*, *бойовики* тощо.

У мові сучасних українських засобів масової інформації виділили такі лексико-тематичні групи військової термінологічної лексики, яку вживають у переносному значенні:

- **терміни, що означають початок війни**

Терміни *війна*, *бліцкриг*, *повітряна тривога*, *відбій повітряної тривоги*, *перемога*, *капітуляція*, *мобілізація*, *демобілізація* та ін., вжиті в сучасному україномовному масмедійному дискурсі в переносному значенні,

характеризують боротьбу між політичними лідерами, владою та опозицією тощо: *війна за титан, ракетний блицкриг, гібридна перемога, інформаційна війна, кадрова війна, ідейна мобілізація, передвиборчий напад, мобілізація на вибір чинного президента, дипломатична повітряна тривога* та ін., напр.: [Антон Шеховцов, кандидат політичних наук, дослідник ультраправих рухів та авторитарних режимів, передусім росії]: *«Політична війна – це не перехідна фаза до кінетичної, а навпаки, спроба подолати кризовий стан та вплинути на конкретну націю чи групу за допомогою більш мирних методів. Інформація – це не танки, бомби чи літаки. Хоча у контексті політичної війни це також зброя, і вона, безумовно, має свій вплив, проте вона не наносить таких численних жертв, до яких може призвести кінетична війна»* (У.п., 21 лютого 2023 року); [Посол України в Австрії Олександр Щерба]: *«Путін і компанія загрожують зараз ще більшою кров'ю, розміщуючи в Україні кількість військ, не бачену тут з часів Другої світової війни. Весь світ розмірковує, чи піде Путін цього разу відкрито та у повну силу далі. Сподіваюся, це не так. Сподіваюся, він розуміє: в Україні його чекає все що завгодно, але не блицкриг...»* (Укрінформ, 29 грудня 2022 року). Використовують військову термінологічну лексику, вжиту в переносному значенні, задля виразної експресії.

- **терміни, що означають воєнні дії**

Терміни військової сфери *війна, битва, атака, контрнаступ, наступ, блокада, обстріл, перестрілка, розстріл, спецоперація, фронт, лінія фронту* та ін. у сучасному українському масмедійному дискурсі набувають переносного значення: *енергетична атака, енергетична битва, битва за голоси, фракційний розстріл, кіновійна, кремлівський маневр, наступ на свободу слова, НАТОвський трофей, російський обстріл міжнародної спільноти, передвиборчі перестрілки, облога Верховної Ради, виборча лінія фронту, контрнаступ української мови, активний контрнаступ в ЗМІ, енергетична блокада, продовольча блокада, волонтерський, мовний, інформаційний фронти*, напр.: [Микола Філонов, журналіст, громадський діяч, засновник медіахолдингу «Новини»]: *«Слід зауважити, що в країні-агресорі*

61

бум розвитку телеграм-каналів вже йшов на спад, коли в Україні цей месенджер лише починав своє існування. Вирішити проблему можна способом стимулювання переходу у динамічний Telegram досвідчених медійників з традиційних ЗМІ, які мали б не самоусуватися від боротьби на інформаційному фронті, натомість очолити її. Інакше ситуація, принаймні у цій сфері, погіршуватиметься й надалі» (Г.п-у., 24.12.2022); [Тарас Кремень, Уповноважений із захисту державної мови, народний депутат України VIII скликання]: «Український уряд зробив акцент на мові у своїй культурі, установах і суспільстві, і наразі українська є мовою, яка має тенденцію до зростання. Дивлячись на переможну ходу нашої мови, можемо констатувати: українська впевнено розпочала свій контрнаступ. Безпрецедентна консолідація нації кардинально вплинула на мовну стабільність в країні. І сьогодні мова Героїв – на вустах мільйонів» (У.п., 12.03.2022).

- **терміни, що позначають назви зброї, боєприпасів, техніки**

Від початку війни в мові сучасних українських засобів масової інформації активно вживають терміни військової сфери *Джавелін*, *бомба*, *Байрактар*, *дрон*, *ППО* (протиповітряна оборона), *Шахед* та багато ін., напр.: [Офіцер Головного управління розвідки Володимир Валюх]: «*Турецькі безпілотники Bayraktar TB2 на початку війни дуже допомагали ЗСУ домагатися успіхів, але тепер мають обмежену корисність, оскільки російські окупанти посилюють протиповітряну оборону*» (Українська правда, 14 листопада 2022); «Міністр з питань стратегічних галузей промисловості Олександр Камішин заявив про початок серійного виробництва «українського «Шахеда». За його словами, масштаби такого виробництва становлять десятки апаратів на місяць. Звісно, виробництво «далекобійних» дронів-камікадзе – це надсекретна тема, але Україна і раніше використовувала дрони великого радіуса дії для ураження об'єктів у глибокому тилу противника» (Д., 15.03.2022); «Протитанковий ракетний комплекс (ПТРК) *FGM-148 Javelin* розроблявся в США з 1986 року. Назва «*Javelin*» у перекладі означає важкий металевий спис, бойовий дротик. Вдосконалення його конструкції і прийняття на озброєння зайняли аж десять

років та вартували більше 5 млрд доларів» (Р.в., 08.03.2022).

На сторінки сучасних газет часто потрапляють назви зброї, техніки, боєприпасів. Військові терміни *арсенал, артилерія, багнет, бомба, бомбосховище, броньовик, граната, зброя, кастет, куля, меч, міна, снаряд, стріла, штик, щит* та ін. у мові газет вживають у переносному значенні з емоційно-експресивним наповненням, зокрема: *бомба (геополітична, анонімна, вітамінна), інформаційна зброя, кінематограф як зброя, зброя інформвійни, інформаційні меч і щит, стріли критики, пропагандистський снаряд, перший «снаряд» у кіновійні, пробна передвиборча куля, атомна бомба економіки та ін., напр.: «З приходом холодів починається і сезон застуди, тому в осінньо-зимовий період військовим, як і кожній людині, потрібно укріплювати імунітет. Про цю потребу знає волонтерка Юлія Шумська, яка за підтримки рідних та знайомих власноруч виготовляє «вітамінні бомби» на фронт. «Вітамінна бомба» – це смачна горіхово-медова паста від застуди, для зміцнення імунітету» (В.З. № 107, 29.09-06.10.2022); «Повномасштабна війна – це не лише ракети та кулі, а й інформаційна зброя, у яку ворог, лише за офіційними даними, щорічно вкладає кілька десятків мільярдів рублів. У кремлі впевнені, що за рахунок цього можуть впливати не тільки на публіку всередині росії, а й за її межами. І мета такого впливу цілком собі зрозуміла – якщо не схилити на власний бік населення країни-ворога, то хоча б посіяти серед нього сумніви. Сумніви у вірності обраного шляху, ідеології, необхідності терпіти біль і незручності заради перемоги» (У.п., 23 листопада 2023 року); «У просуванні своєї агресивної політики Росія, зокрема, використовує кінематограф. Раніше кінематограф як зброю в гібридній війні Росія застосовувала проти Грузії після П'ятиденної війни 2008 року. Тоді першим «снарядом» у цій кіновійні стала стрічка «Олімпус Інферно» Ігоря Волошина» (У.п., 02 серпня 2022 року).*

Військові терміни *підриг іміджу, мішені кремля, інформаційний приціл, лайновий обстріл, держслужбовці різного калібру, персона доторканного калібру та ін.* оригінально відтворюють суспільно-політичні події та явища,

напр.: *«Виставка, відкриття якої відбулось 24 лютого 2023 року в Національному художньому музеї Молдови, складається з плакатів, підготовлених Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України, на яких зображені відомі українські історичні будівлі та пам'ятники, що були зруйновані російськими агресорами протягом 2022 року. Це, зокрема, будівля театру в Маріуполі, будинок Михайла Коцюбинського в Чернігові, Краєзнавчий музей в Іванкові Київської області, де зберігались картини Марії Примаченко, Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди в Сковородинівці Харківської області, пам'ятник Тарасу Шевченку в Бородянці Київської області»* (В.З. № 17, 02-08.03.2023).

- **термін на позначення військового спорядження**

Часто вживаними в газетному тексті суспільно-політичного спрямування є термінні одиниці *амуніція, бронезилет, броня, камуфляж, маскувальна сітка, панцир, шинель, шолом* та ін. У газетному тексті такі мовні одиниці набувають переносної семантики: *депутатська броня, журналістська амуніція, офшорний панцир, владні маскувальні сітки, мова – бронезилет нації, лінгвальний камуфляж*, напр.: *«Мова – бронезилет нації. Нашому поколінню випало складне і відповідальне завдання – відродження української мови, державності, нації. Мова – запорука існування народу, найважливіший засіб спілкування між людьми. Захист рідної мови – найприродніший і найпростіший, найлегший і водночас найнеобхідніший спосіб національного самоутвердження і діяльності в ім'я народу. Володіння рідною мовою – не заслуга, а обов'язок патріота»* (Р.в., 19.05.2022); *«Адже газета – це дзеркало суспільства, яке відображає реальну дійсність без прикрас і лінгвального камуфляжу. Тож творимо її спільно на благо нашого майбуття»* (В.З. №107, 29.09-06.10.2022).

- **терміни, що позначають військові посади, звання**

Терміни, що позначають військові спеціальності, звання, у мові сучасних засобів масової інформації зазнають семантичних змін: *боєць, ветеран*,

головнокомандувач, диверсант, доброволець, зв'язковий, комісар, миротворець, новобранець, партизан, піхота, полководець, розвідник, снайпер, солдат, шпигун та ін., напр.: політичні солдати, політичні партизани, парламентські ветерани, політичні диверсанти, партійні миротворці, депутати-зв'язкові, волонтерський снайпер, головний фінансовий розвідник, бійці політичної сатири, росія – професійний диверсант напр.: [Віктор Швець, президент Української фундації дослідників права]: «Що нам робити з політичними диверсантами, які вже готуються стати кандидатами в президенти. Хто дасть на це відповідь?» (В.З., 26.10.2023); «Російський Добровольчий Корпус – це братство людей, орден скріплених спільною ідеєю світлого майбутнього Росії (як першої Батьківщини), свободи та незалежності України (як другої Батьківщини) і спільною ненавистю до Путіна та його посіпак. Добровольці – політичні солдати, які усвідомлено ступили на звивисту стежку битви з силами зла, що засіли в кремлі. Зараз вони активно займаються набором добровольців, формуванням внутрішньої структури підрозділів, логістичними питаннями. Завдань багато, але, як відомо, будь-який шлях починається з першого кроку. І крок зроблено...» (У.п., 15.08.2022).

- **терміни, що позначають військові частини та їхні структури**

Терміни *армія, військо, загін, десант, дивізія* та ін. у газетному тексті набувають переносних значень, переважно негативних: *журналістський загін, волонтерська дивізія, стара фінансова гвардія, полк народних депутатів, керівний десант, дипломатичний десант на Близькому Сході*, напр.: «Дипломатичний десант на Близькому Сході: до Ізраїля продовжують з'їжджатися світові політики висловити підтримку країні» (В.З., 08.11.2023); «Штат Нью-Йорк є однією з найсуворіших юрисдикцій у світі щодо Біткоїна. Щоб зрозуміти позицію Нью-Йорка щодо Біткоїна, достатньо поглянути на слова генерального прокурора штату Летіші Джеймс. Влада штату Нью-Йорк, схоже, робить все можливе, щоб захистити стару фінансову гвардію – Уолл-Стріт – витісняючи пов'язані з біткоїном біржі та стартапи зі штату Нью-Йорк» (У.п., 11.11.2023).

- **терміни, що позначають бойові дії, військові частини**

Терміни військової сфери *аванпост, бастион, барикада, плацдарм, форпост, фортеця, полігон, окоп, тил, мінне поле, штаб* та ін., у газетному тексті виступають у несподіваному поєднанні: *мова – фортеця, плацдарм для проявів російської агресії, парламентські плацдарми, війна полігонів, банківська фортеця, поле депутатського маневру, виборчий окоп, тили великого капіталу, волонтерський штаб, українські інформаційні бастиони, полігони – це Україна, Близький Схід та ін., напр.: [Вадим Лубчак, журналіст газети «День»]: «Чи вистоять українські інформаційні бастиони? «День» писав, що країна, яка перебуває у стані війни, повинна створити орган для наведення порядку в інформаційній сфері. Однак відсутність дієвих інструментів інформаційної безпеки та інші виклики залишаються актуальними» (Д.т. № 110–111, 17–23.12.2022); [Віталій Портников, український публіцист і письменник]: «Третя світова війна – це війна полігонів і диверсій. Полігони – це Україна, Близький Схід. І будуть ще інші. Корейський півострів, скажімо. Регіон Сахель в Африці. Можливо, конфлікти в Латинській Америці – наприклад, між Венесуелою і Гаяною» (У.п., 02.12.2023); [Ірина Фаріон, українська мовознавиця]: «Особливість українських реалій в тому, що саме **МОВА** тривалий час заступила собою відсутність Української Держави. Питання мови було питанням влади і панування. Не комунікації. Саме звідси сотні указів заборон української мови з боку держав окупантів: Московії, Польщі, Румунії, Угорщини, що через фізичне і моральне знищення українців намагалися панувати на споконвіку наших етнічних землях. Мова – кордон і зброя, дім і фортеця, шлях з минулого в майбутнє – в безсмертя» (У.п., 09.11.2022).*

- **авіаційна термінологія**

У сучасному україномовному масмедійному дискурсі помітне розширення вживання з переносним значенням авіаційної термінологічної лексики: *піке, десант, аеродром, екіпаж, льотчик, турбулентність, штурвал* та ін., напр.: *круте політичне піке, гривня в піке, фракційний штурвал, політична турбулентність у США, професійний політичний екіпаж,*

66

московські медійні бомбардувальники, збиті льотчики української політики, київське десантування держсекретаря США та ін., напр.: [Олександр Краєв, експерт Ради зовнішньої політики «Українська призма»]: *«Політична турбулентність в США: ризики для України. Що стосується України, то основна проблема для нас, яка виникає – спікеріада сильно загальмує роботу палати представників та, відповідно, Конгресу. Отже, для нас головна проблема, що питання ухвалення бюджету, в якому для України передбачено 40 мільярдів, може відтягнутися»* (У.п., 24.11.2023); *«Економіка в крутому піке – погляд з Британії. Британський уряд визнав: попереду країну чекають важкі часи. Падіння ВВП внаслідок пандемії, за прогнозами, буде сильнішим, а оздоровлення економіки триватиме довше, ніж вважали досі»* (В.З. № 65, 16–23.06.2023).

Унаслідок використання в газетному тексті в авіаційних термінах *розбір польотів, запасний аеродром* з'являється додаткове значення. Термін *запасний аеродром* у мові преси означає «запасний варіант вирішення будь-якої проблеми»; термін *розбір польотів* – «аналіз подій, що часто супроводжується критикою, доганою тощо», напр.: *«Акредитація по-президентськи: розбір польотів. Як зробити так, щоб в Україні з'явилися реальні незалежні ЗМІ? В цивілізованих країнах давно знайшли відповідь. Щоб ЗМІ були незалежними, треба не тільки на папері, але й на практиці ліквідувати дозування доступу до суспільно важливої інформації»* (В.З. №65, 16-23.06.2023); [Військовий експерт Олег Жданов]: *«Путіна можуть усунути будь-якої миті, клани готують «запасний аеродром». Оточення путіна активно готується до зміни режиму та організує для себе «запасні аеродроми» у країнах Латинської Америки. Вони розуміють, що після вбивства чи відсторонення путіна навряд чи зможуть домовитися із Заходом про співіснування. Такі «запасні аеродроми» собі готують військова верхівка та силовики»* (У.п., 11 грудня 2022 року).

- **військово-морська термінологія**

Терміни *крейсер, дрейф, абордаж, корабель, капітанський місток, лавірування, рятивна шлюпка, танкер, фарватер, флагман, якір, яхта* та ін.,

належать до військово-морської термінологічної лексики. У мові газет знайшли такі їхні переносні вживання: *дрейф у бік Європи, дрейф від Союзу, трансатлантичний континентальний дрейф, флагман декомунізації, президентський якір, освіта – не рятівна ілюпка, депутатські рятівні ілюпки, парламентський корабель, президентський капітанський місток*, напр.: [Сашко Брама, молодий драматург, один з учасників фестивалю молоді української режисури ім. Леся Курбаса]: *«Освіта – це не гарант інтелектуальності, не рятівна ілюпка у екзистенційному пошуку себе, не пункт «must have» у життєвому багажі кожного із нас. Освіта для мене стала ілюзорним та стереотипним бачення життєвої місії, і це лише спосіб відтермінувати становлення себе як людини»* (У.п., № 2420, 24.12.2022); *«Наскільки серйозні пробоїни отримав парламентський корабель?»* (ТСН); *«Трансатлантичний континентальний дрейф. Зростаюча загроза для демократії вимагає, аби США і Європа розпочали демонструвати більше взаємної поваги і співпраці»* (Д., 21.10.2021).

Отже, у мові сучасних засобів масової інформації ми зафіксували терміни, що належать до різних підгруп військової термінологічної лексики: авіаційної, морської, власне військової. Термінологія військової тематики в газетних текстах влучно, чітко, точно відображає суспільно-політичні й економічні події, явища, спричиняє емоційно-оцінний вплив на читача.

3.2. Метафоричне переосмислення військових термінів у мові ЗМІ

Ще з часів Арістотеля метафору розглядали як скорочене порівняння.

Особливо популярними стали дослідження функціонування метафори та її особливостей американської школи. Так Джордж Лакофф та Марк Джонсон у книзі «Метафори, якими ми живемо» стверджують, що наша звичайна поняттєва система, у межах якої ми живемо та мислимо, метафорична за своєю суттю.

О. Потебня, який вважав метафору найменуванням процесу, на якому тримається загальний розвиток мови, зазначав: «Якщо під метафоричністю

мови розуміти ту її властивість, за якою всяке її подальше значення може створитися не інакше, як за допомогою відмінного від нього попереднього, через що з обмеженої кількості елементарних слів може створитися нескінченна безліч похідних, то метафоричність є повсякчасною властивістю мови, і перекладати ми можемо лише з метафори на метафору» [58, с. 434].

У метафорі, яка супроводжує пізнавально-мовленнєву діяльність людини на всіх її етапах, виконуючи найрізноманітніші функції (номінативну, експресивну, сугестивну та ін.), лінгвісти, філософи, психологи та спеціалісти суміжних дисциплін убачають ключ до розуміння основ мислення та свідомості, історії цивілізації, політики, релігії та взагалі всього, що стосується людини.

Існує достатньо наукових оцінок стосовно визначальної ролі метафори у процесі номінації, закріплення за нею статусу найпродуктивнішого джерела поповнення мовного інвентарю. Дослідники зазначають, якби метафору несподівано вилучити з нашого життя, люди перестали б розуміти одне одного.

Спеціальні назви можуть утворюватися на основі метафоричного перенесення значення загальноновживаного слова. Як зазначає Т. Панько, «процес метафоризації – це вміння пізнавати одні предмети через інші, а нові явища – через порівняння з уже відомими» [47, с. 161].

У термінології військової справи дослідники виокремлюють кілька різновидів метафоричних перенесень: 1) на основі зовнішньої подібності; 2) на основі функціональної подібності [38, с. 128–129].

До метафоричних перенесень на основі зовнішньої подібності належать терміни *башта*; *гачок*; *приціл* та ін. До метафоричних перенесень на основі функціональної подібності належать терміни на зразок: *бункер*; *винищувач*; *куля*; *сорочка* та ін. Одним із джерел позначень частин деталей військової зброї та споруд є назви органів людини й тварини, назв птахів і тварин, деталей одягу, предметів домашнього вжитку.

Під метафоризацією розуміємо семантичну модель формування у лексеми переносного значення, як результат – виникнення метафори. Метафоризація

супроводжує зміни в семантиці слів, відбувається процес детермінізації.

Терміни, що входять до військової термінологічної системи, обслуговують, крім військової сфери, й інші сфери людського життя, стають невід'ємною частиною мовлення пересічного українця.

Метафора в сучасному україномовному масмедійному дискурсі – це невід'ємний і яскравий елемент системи технологій мовного впливу. Роль метафор масмедіа полягає в передачі та обміні інформацією з метою впливу на громадян.

У мові новітніх українських ЗМІ метафори стають актуальними чинниками творення дискурсу в суспільно-політичній сфері. «У політичному дискурсі, по суті, виражається увесь комплекс взаємозв'язків між людиною та суспільством, його аналіз передбачає, передусім, дослідження текстів у сукупності з екстралінгвальними факторами. Такий аналіз показує, як у різних мовних колективах моделюються соціальні та культурні цінності, які елементи мовної картини світу лишаються поза межами свідомих мовленнєвих стратегій мовців, як формується концептуальна картина світу, властива кожному мовному колективу» [67, с. 7].

Аналізуючи різні думки дослідників на метафору, на основі вивчення цього мовного явища в україномовному масмедійному дискурсі метафору визначаємо як мовний засіб впливу з метою формування у громадян певної думки про те чи інше політичне явище.

Джерелом метафори в мові сучасних засобів масової інформації може бути людина, її діяльність, природа тощо. Це засвідчує зібраний ілюстративний матеріал. Метафори народжує гостра тема, яка є джерелом формування мовних метафор.

Метафори в сучасному україномовному масмедійному дискурсі безпосередньо пов'язані із свідомістю суспільства, освітнім рівнем громадян, суспільно-політичними подіями й явищами. Метафори в мові масмедіа оцінюють суспільні явища. Роль метафори в процесі комунікації полягає в обміні інформацією з метою впливу на суспільство. За її характером метафори

можна зрозуміти менталітет суспільства на певних етапах його розвитку.

У мові українських засобів масової інформації метафора є засобом маніпуляції масовою свідомістю, знярядям емоційного впливу.

Метафори виникають у межах загальноприйнятої системи цінностей та спираються на традиційні для певного суспільства поняття. Сила метафор полягає у їх постійному використанні. Вони надовго залишаються у людській свідомості і виявляють особливості сприйняття світу людиною [67, с. 7].

Не кожен термін військової сфери може стати метафорою. Щоб термін вийшов за межі своєї терміносистеми, він повинен бути зрозумілим; предмети та явища, які він називає, повинні мати чіткі ознаки: *фортеця Бахмут, дипломатичний десант, політичний таран, парламентська ціль, волонтерська броня, партійний окоп.*

Провідну роль у семантичних змінах у термінах військової сфери відіграє метафорики. Потужний процес творення метафор охоплює термінологічну лексику військової справи. Більшість метафор у сучасному україномовному масмедійному дискурсі безпосередньо пов'язана з воєнними діями, що пояснюється воєнними діями на території України.

Визначальною особливістю мови сучасних масмедіа є широке метафоричне використання військової термінологічної лексики. Процес метафоризації військової лексики найбільш ефективно відбувається в сучасному масмедійному дискурсі.

Проникнення військової термінології в мову ЗМІ не випадкове. І військова, і політична тематики завжди були дуже популярні.

Військова лексика в українській мові має глибоке історичне коріння, адже упродовж усієї історії Україна боролася за право на існування. Історичний погляд на українську військову термінологію показує, що військова лексика є однією з найдавніших фахових термінологій.

Формування української військової термінології відображає процес розвитку мови. Становлення української військової лексики тісно пов'язане з еволюцією військової справи, спричинене соціально-історичним розвитком

людства.

Українська військова терміносистема розвивалася разом зі становленням держави та її війська, переживала періоди піднесення в часи незалежності та визвольних змагань і періоди занепаду, коли її штучно зросійщували, сполонізовували, онімечували, рівнобіжно вилучаючи з обігу терміни власної військової терміносистеми на семантичному, лексичному, словотвірному рівнях відображено в працях багатьох українських дослідників. Процес метафоризації у військовій терміносистемі досліджували Н. Яценко, Я. Яремко, Л. Мурашко, І. Литовченко, Я. Рибалка, Л. Туровська та ін., розглянуто в підручнику Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк «Українське термінознавство». Вітчизняну військово-морську термінологію, процеси метафоризації вивчали Л. Туровська, Н. Яценко, Т. Михайленко, О. Андріянова, авіаційну термінологію – М. Бондарчук та ін.

Протягом тривалого часу метафора війни була найпоширенішою в масмедійному дискурсі, а зараз ще активніше функціонує. Метафоризації найбільше піддаються поняття зі сфери політики та економіки.

Більшість метафор у сучасному масмедійному дискурсі безпосередньо пов'язані з війною. Політична ситуація в Україні, боротьба між політичними партіями, їх лідерами характеризується підвищеною агресивністю, бажанням перемогти за будь-яку ціну (політика як *воєнні дії*, політичний успіх як *розгром ворога*, ситуація в Україні як *непримиренна боротьба* тощо.). Політики, як і військові, завжди з кимось воюють: вступають у *війни і баталії*, *атакують і контратакують*, *наступають*, *захищаються*, *обороняються*. Зустрічі політичних опонентів іменують як *війна*, *фронт*, *бойові дії*, *баталії*, *поєдинки*, *сутички*, *бої*, *битви*.

На сторінках сучасних газет метафори називають особливо інтенсивні, агресивні суспільно-політичні дії, допомагають розкрити їх мету й завдання: *юридичний фронт*, *мовний камуфляж*, *Молдова – останній бастион свободи*, *парламентський блицкриг*, *дипломатична важка артилерія*, *депутатська гвардія*, *битва за голоси*, *бронепοїзд корупції* та ін, напр.: [Голова

Європарламенту Роберта Метсола]: *«Молдова – останній бастион свободи між війною та ЄС. Європейські партнери бачать Молдову членом Євросоюзу і допоможуть країні на шляху до вступу в блок»* (Укрінформ, 02 грудня 2022 року); [Василь Климчук, журналіст, публіцист]: *«Білий дим вмикає важку дипломатичну артилерію! Нарешті схаменулися наші дорогоцінні партнери. Підсилюючи Україну, вони підсилюють себе»* (У.п., 15 липня 2023 року); *«Коли розгнівані бездіяльністю, безцеремонністю окремих членів парламенту виборці кажуть, що у Верховній Раді працюють одні лише неуки, вони перебільшують. Депутати козиряють вченими ступенями. Під куполом законодавчого органу засідає ціла гвардія вчених – кандидатів і докторів наук»* (В.З., 17.02.2023).

Робота парламенту збоку нагадує *поле бойових дій*, політичні діячі – *штурмовиків, десантників, розвідників, артилеристів* тощо, які захоплюють *стратегічні висоти*, використовують необхідні для бойових дій засоби, воюють під керівництвом *провідників, головнокомандувачів*, розробляють *тактику і стратегію бойових дій*, планують *бойові операції* та усіма способами прагнуть *здобути перемогу*, адже головна їх мета – боротьба за владу, за вищі державні посади. Репортажі з Верховної Ради, політичні огляди, інтерв'ю з політиками, коментарі «акул пера» практично неможливі без вживання військових термінів на зразок: *блокада, оборона, обстріл, вистріл, приціл, трофей, дислокація, «язик», табір, фронт, рукопашний бій, легіонер, блицкриг, розвідка, воїн, розвідник, заручник, солдат, перемога* тощо.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови військовий термін *бліцкриг* має значення: «блискавична війна: авантюристична теорія ведення агресивної війни, розрахована на капітуляцію противника в найкоротші строки внаслідок раптового нападу на нього і швидкого просування в глиб країни» (ВТССУМ, с. 88). У мові засобів масової інформації *бліцкриг* вживають у таких контекстах, напр.: *«Приватизаційний блицкриг»: 5 змін у сфері управління держмайном. У Верховній Раді «приватизаційний пакет» законопроектів був помічений хіба що вузьким колом експертів. Але саме його*

ухвалення може стати однією з ключових подій року, принаймні у сфері економіки. Бо ще на крок наблизить нас до подолання хронічної проблеми – неефективного і, зазвичай, недбалого управління державним і комунальним майном» (Д., 19.02.2023). Переносне значення терміна виникло під впливом метафори наступ.

З італійської мови через польську прийшов термін *арсенал* зі значенням «місце, де переховуються кораблі». У широкому розумінні термін має значення: «склад зброї та військового спорядження; «за завод, на якому виготовляють зброю, військове спорядження». На сторінках преси термін *арсенал* уживають зі значенням «велика кількість чого-небудь», напр.: *«Жанровий арсенал газети «Дзеркало тижня» (Д.т., 20.02.2023); «23 червня 2023 на фестивалі «Книжковий Арсенал» під час дискусії «Критичність моменту: державна політика у сфері книговидавництва», у якій брав участь міністр культури України Олександр Ткаченко, пройшла акція протесту з вимогою звільнити його з посади» (У.п., 23.06.2023)*. На основі метафоричного переосмислення першого значення за подібністю функцій термін *арсенал* набуває переносного значення «велика кількість чого-небудь».

Італійське слово *цитадель* («маленьке місто») означає «споруда фортечного типу всередині давніх міст; найбільш укріплена частина фортеці, пристосована для самостійної оборони» (ВТССУМ, с. 1586). У сучасному масмедійному дискурсі термін *цитадель* функціонує з переносним значенням «головний опорний пункт (центр) будь-якої організації; твердиня», напр.: [Оксана Пахльовська, українська письменниця, поетеса, перекладачка, культурологиня]: *«Інтелектуальна журналістика – цитадель проти пострадянського варварства. Газета «День» сьогодні творить нові культурні смисли, дає потужний імпульс на всіх щаблях суспільного життя» (Д., 22.12.2022); «Цитадель українського духу» (Р.в., 22.03.2023)*. Метафоризація відбулася на основі подібності функцій.

Отже, термінологія військової сфери в мові сучасних українських засобів масової інформації стає невід'ємною частиною мовної картини світу

пересічного носія української мови.

Як бачимо, семантичні зміни в українській військовій термінології тісно пов'язані з людиною, що пізнає світ. Переносне значення з'являється поступово, віддзеркалюючи нетрадиційне бачення подій, явищ, ситуацій. Метафоричне використання військової термінології в мові ЗМІ забезпечує точність, яскравість та емоційність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

1. В україномовному медійному дискурсі спостерігаємо зміни в лексичному складі термінів, пов'язані з переосмисленням їхнього значення в нетипових умовах функціонування. У невластивому контексті, поза межами мови науки, терміни втрачають первісне семантичне навантаження. У них виникає переносне значення, часто експресивно забарвлене.

2. Аналіз сучасних газетних текстів дав змогу виокремити 9 лексико-семантичних груп військової термінологічної лексики, ужитої в переносному значенні з емоційно-експресивним забарвленням.

3. Провідну роль у семантичних змінах відіграє механізм метафорики. Більшість метафор у газетному тексті тісно пов'язані з воєнними діями. Майже всі метафори в сучасному масмедійному дискурсі виконують експресивно-оцінну функцію.

4. Під метафоризацією розуміємо семантичну модель формування в лексеми переносного значення, як результат – виникнення метафори. Метафоризація супроводжує зміни в семантиці слів, відбувається процес детермінізації.

ВИСНОВКИ

Сучасна військова термінологія інтенсивно розвивається та вдосконалюється, відображаючи стан військової науки, науково-технічного розвитку військової галузі. Розвиток та функціонування військової термінології залежить не лише від мовних, а й позамовних чинників, зокрема історико-політичного, соціально-комунікативного, виробничо-технологічного та ін. Дія позамовних чинників зумовила специфіку формування української військової термінології як підсистеми літературної мови.

Військова термінологія точна, чітка, лаконічна, динамічна, обслуговує сферу військової діяльності. Маючи свої особливості формування та функціонування, українська військова термінологія є складником національної терміносистеми, органічним складником національної мови.

Термінологічна лексика військової справи швидко та безперервно поповнюється новими мовними одиницями. Склад сучасної термінології постійно змінюється через зникнення з ужитку слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами у зв'язку з реорганізацією Збройних сил, новими стратегіями, новими зразками військового озброєння та техніки тощо.

Активні термінотворчі процеси в сучасній українській військовій термінології на новітньому етапі свідчать про початок нового періоду її розвитку.

Сучасна військова термінологія значно оновилася, мовознавці отримали велику кількість матеріалу для досліджень.

Масмедіа – особлива сфера для функціонування військової термінної лексики, своєрідний індикатор її розвитку. Незважаючи на потужний вплив новітніх масмедіа, текст газети залишається базовим компонентом ЗМІ.

Засоби масової інформації сьогодення потребують мовних засобів експресії, щоб привернути читацьку аудиторію, формувати суспільну думку.

Помітне місце серед стилістично-забарвлених мовних засобів займає військова термінологічна лексика.

Під впливом зовнішньо- та внутрішньомовних чинників у масмедійний дискурс проникає військова термінологічна лексика. Широке використання в мові сучасних засобів масової інформації термінологічних одиниць стало необхідним засобом відтворення суспільно-політичних реалій. У сучасному масмедійному тексті терміни військової справи виконують номінативно-дефінітивну, комунікативну, стилістично-образну, прагматичну функції.

У мові ЗМІ військові терміни зазнають серйозних семантичних змін. Видозміни семантики термінологічної лексики зумовлює перенесення елементів наукового стилю в публіцистичний. Унаслідок використання поза межами наукового тексту змінюється семантика термінологічних одиниць і виникає переносне значення. Терміни втрачають стилістичну нейтральність і набувають емоційно-експресивних значень.

У мові сучасних ЗМІ виділили 9 лексико-семантичних груп військової термінологічної лексики, що її вживають у переносному значенні, зокрема: термінологічна лексика, що вказує на початок війни та її підсумки; термінологічні одиниці на позначення воєнних дій; назви зброї, боєприпасів, військової техніки, місце їхнього зберігання та наслідки їхніх дій; термінологічна лексика на позначення військового оснащення, бойового спорядження; терміни на позначення військових посад, звань та інших ознак організації військової служби; термінологічна лексика на позначення військових частин, підрозділів, структур; термінологічна лексика на позначення місця розгортання бойових дій, розташування (розміщення) військових частин, з'єднань; авіаційна термінологічна лексика; військово-морська термінологічна лексика.

Сучасна газетна мова потребує точності, яскравості, влучності, образності, зокрема метафоричної. Провідну роль у семантичних змінах відіграє метафора. Більшість метафор у сучасному україномовному

масмедійному дискурсі пов'язана з воєнними діями, що обумовлено суспільно-політичною ситуацією.

Майже всі військові метафори в сучасному україномовному дискурсі медіа служать для експресивно-оцінної характеристики.

Військова термінологічна лексика активно функціює в мові сучасних засобів масової інформації. Термінологія військової сфери активно оновлює, увиразнює не лише сторінки періодичних видань, а й національний лексикон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акульшина Н. Т. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2016. 20 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
3. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгво-філософські нариси: монографія. Київ: Академія, 2009. 240 с.
4. Бацевич Ф. С. Проблеми та термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Проблеми української термінології». 2008. Вип. 620. С. 250–253.
5. Беднарчик Р. М. Газетний текст у медіалінгвістичному дискурсі. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: «Філологічна». 2011. Вип. 4. С. 9–13.
6. Бойчук К. В. Мова газетних текстів як засіб впливу на читача. Науковий блог. URL: <http://naub.org.ua>.
7. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с.
8. Весна Т. В. Ідеологічний та національно-культурний компонент у семантичній структурі лексики політичного дискурсу (на матеріалі франкомовної преси 90-х років): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеський нац. ун-т ім. І. Мечникова. Одеса, 2002. 20 с.
9. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
10. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. Російська військова агресія проти України 2014–2022 рр.: політичні та побутові неологізми називання

агресора. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. № 9. Київ, 2022. С. 173–194.

11. Дудик М. П. Терміни на позначення лексичних інновацій у публіцистичному мовленні. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* Київ: КНЕУ, 2005. Вип. 4. С. 285–288.

12. Дячук Т. М. Семантичні зсуви (розширення і звуження) як способи поповнення складу соціально-економічної термінології. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* Київ, 1998. С. 125–128.

13. Єрмоленко С. Я. Мова преси. Українська мова: енциклопедія / ред. В. М. Русанівський. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 369–372.

14. Жайворонок В. В. Сучасний суспільно-політичний словник: процес оновлення. Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. Київ: НМК ВО, 1992. С. 29–35.

15. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ: Наукова думка, 1970. 304 с.

16. Загнітко А. П. Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксис. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Т. 16. Донецьк: Східний видавн. дім, 2007. С. 5–19.

17. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 228 с.

18. Карпіловська Є. А. Детермінанти змін у сучасній українській номінації: відкритість і самобутність лексикону. *Мовознавчий вісник: зб. наук. пр.* Вип. 8. Черкаси, 2009. С. 147–159.

19. Карпіловська Є. А. Термін у сучасній мовотворчості. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* Вип. ІХ. Київ, 2013. С. 185–181.

20. Касім Г. Ю. Витоки експресивності okazіоналізмів, уживаних у текстах ЗМІ. *Мова*. 2012. № 18. С. 104–107.

21. Квітко І. С. Термін у науковому документі. Львів: Вища школа, 1976. 125 с.

22. Кияк Т. Р. До питання про своє та «чуже» в українській термінології. *Мовознавство*. 1994. № 4. С. 22–25.
23. Кияк Т. Р. Апологія лінгвістики фахових мов. *Українська термінологія і сучасність*. Вип. VII. Київ: КНЕУ, 2007. С. 18–21.
24. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
25. Клименко Н. Ф. Термінування і детермінування в процесах інтелектуалізації сучасної української мови. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 3. С. 100–107.
26. Коваленко Б. О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2002. 182 с.
27. Коваль Т. Експресивність та засоби її творення в сучасному дискурсі преси. *Літературне місто: онлайн-бібліотека української літератури. Освітній онлайн-ресурс*. URL: <http://litmisto.org.ua>.
28. Козак О. Україномовний рекламний медіадискурс: лінгвопрагматичний аспект. *Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції*. Т. 1. Чернігів, 2021. С. 102–104.
29. Коритнік Д. Ю., Баранова С. В. Медіадискурс як різнопланове явище сучасних медіа-досліджень. *Collection of scientific papers «New Philology»*. 2020. № 80. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84965/1/Media%20dispdf;jsessionid=5D2FDF63146E1041A83EB57C4D347C52>
30. Космеда Т. А. Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності? *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 44–55.
31. Коць Т. А. Лексика публіцистичного стилю початку ХХ ст. і формування літературного словника. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 65–72.
32. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і

структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.

33. Кочан І. М. Динаміка термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Львів: Світ, 2004. 520 с.

34. Кочан І. М. Термінологія: національна чи міжнародна? *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми української термінології»*. 2009. № 648. С. 3–8.

35. Кудрявцева Л. О., Дядечко Л. П., Дорофєєва О. М., Філатенко І. О., Черненко Г. А. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 58–66.

36. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ: Критика, 2010. 655 с.

37. Куньч З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність: монографія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2006. 216 с.

38. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2016. 206 с.

39. Літературна мова і мовна практика: монографія. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.

40. Лойко В. В. До питання маніпуляції суспільною свідомістю у політичному дискурсі ЗМІ. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 57. С. 179–181.

41. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологічна»*. 2017. Вип. 66. С. 65–67. DOI: 10.25264/2519-2558-2017-66- 65-67.

42. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Видав. Дім «КМ Академія», 2004. 164 с.

43. Михайленко М. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття (на матеріалі мови українських засобів масової інформації): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ін-т

мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2009. 19 с.

44. Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 1996. 48 с.

45. Мурашко Л. В. З історії формування української військової термінології. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 49–52.

46. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст.: монографія. Київ: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.

47. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.

48. Поліщук Н. Військова лексика в політичному контексті (на матеріалах газет «Високий Замок», «Скриня»). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. ф-ту лінгвістики Гуманітар. ін-ту Нац. авіаційного ун-ту*. Вип. 18. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2009. С. 90–96.

49. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти: монографія. Ніжин: Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.

50. Саплін Ю. Ю. Соціальні аспекти лексичної семантики: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2011. 22 с.

51. Сербенська О. Інновації у мові сучасних українських мас-медіа. *125 років Наукового товариства імені Шевченка: зб. наук. пр. і матеріалів, присвячених ювілею товариства*. Львів, 2001. С. 158–177.

52. Сербенська О. Нові тенденції у мові сучасної преси. Київ: Наукова думка, 1998. 106 с.

53. Сизонов Д. Ю. Лінгвопрагматичний потенціал української медичної термінології у ЗМІ: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 23 с.

54. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* 84

Вип. IV. Київ: КНЕУ, 2001. С. 3–8.

55. Склад і структура термінологічної лексики української мови / за ред. Крижанівська А. В., Симоненко Л. О., Панько Т. І. Київ: Наукова думка, 1984. 196 с.

56. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням») / за ред. А. О. Пожидаєва. Київ: НАВС України, 2016. 156 с.

57. Снісаренко Я. С. Вплив лінгвальних і екстралінгвальних чинників на розвиток суспільно-політичної лексики та суспільно-політичної термінології. *Термінологічний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 2 (2). Київ: Ін-т української мови НАНУ, 2013. С. 88–93.

58. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. Київ: Видавн. центр. КНЛУ, 2003. 388 с.

59. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 351 с.

60. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 438 с.

61. Тараненко О. О. Метафора. *Українська мова: енциклопедія. 2-е вид., випр. і доп.* Київ: Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 334–337.

62. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.

63. Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології: монографія. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 160 с.

64. Туровська Л. В. Термінологічна лексика на сторінках періодичних видань. *Українська мова.* 2007. № 2. С. 33–39.

65. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (науково-навчальне видання): монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 85

328 с.

66. Халіновська Л. А. Українська авіаційна термінологія: формування, структура і розвиток: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ін-т української мови НАН України. Київ, 2014. 18 с.

67. Чадюк О. М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ін-т української мови НАН України. Київ, 2005. 20 с.

68. Щепанська Х. Мовний образ чи мовні засоби вираження образу: кореляція понять. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. 2020. Вип. 72. С. 244–250.

69. Шепель Ю. Медіа-дискурс як засіб маніпулятивного впливу на читача. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2017. № 3. С. 302–307.

70. Якимович Б. То чи мають Збройні сили України свою українську військову терміносистему, 2018 http://nashedilo.blogspot.com/2018/01/blog-post_21.html?view=magazine.

71. Яремко Я. Національно-мовна картина світу крізь призму політичної термінолексики. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри: зб. наук. пр.* Рівне: НУВГП, 2016. С. 69–71.

72. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові: монографія. Київ: «Вид-во Дім Бураго», 2009. 180 с.